

Monitoring Conflictual Futures in Legislative Governance from the Perspective of Legislation, Legislators, and the Islamic Consultative Assembly

Abbas Soleimani

Ph.D Student, Futures Studies, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

Hakem Ghasemi*

Associate Professor, Political Science, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

Masoud Alborzi Verki

Associate Professor, Department Law, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

Iraj Goljani Amirkhiz

Assistant Professor, Quran and Hadith Sciences, Faculty of Islamic Science and Research, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

Abbas Moghtadaei

Assistant Professor, Political Science and International Relations, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Shahreza Branch, Isfahan, Iran

Introduction

This study aimed to analyze the conflictual futures in the legislative governance of the Islamic Consultative Assembly. It examined the relations of alternative futures, which entail conflict, cooperation, and

- This paper is extracted from a doctoral thesis at Imam Khomeini International University.

* Corresponding Author: Ghasemi@ikiu.ac.ir

How to Cite: Soleimani, A., Ghasem, H., Alborzi Verki, M., Goljani Amirkhiz, I., Moghtadaei, A. (2024), "Monitoring Conflictual Futures in Legislative Governance from the Perspective of Legislation, Legislators, and the Islamic Consultative Assembly", *Political Strategic Studies*, 13(50), 1-32. Doi: [10.22054/QPSS.2023.74611.3270](https://doi.org/10.22054/QPSS.2023.74611.3270).

balance, in order to examine the future of conflictual legislative futures. The study focused on the legislation and the legislative branch in the 2046 horizon. Monitoring in this context serves as a form of prognosis, emphasizing the importance of being prepared and alert to avoid surprises. It is thus necessary to address the issue to ensure that the legislative system remains agile, accountable, and proactively responsive with timely reactions in the face of new and emerging legislative changes. Although a few studies have touched upon the issue tangentially, there appears to be no comprehensive treatment of the interdisciplinary area where futures studies, legislative governance, and monitoring intersect. In this respect, the present study sought to address the following question: What is the future direction of conflictual futures in the legislative governance?

Literature Review

There appears to be no serious related study about monitoring legislative governance, or alternative futures in the context of the legislation. Concerning the latter, the literature has mainly discussed the future of conflict, contradiction, and opposition through concrete and practical instances derived from the field evidence. There seems to be no research about abstract, pure foundations of the relations of conflict, balance, and cooperation for different kinds of futures. An overview of the related foundations, theories, and models highlights the significance of a futures studies approach to legislation. The increasing intensity and pace of changes will give legislative governance a unique role, enabling it to handle wild cards, surprises, and uncertainties more effectively. The fields of policymaking and governance require more research and broader scholarly treatment. Field evidence and observations also indicate a growing trend and increasing attention to the future in the context of legislation, as the capabilities of legislative governance are beginning to emerge. At the intersection of legislation and futures studies, monitoring appears to be a neglected area of research at both macro and micro levels. In fact,

no concrete system has been designed to illustrate the interaction and mutual influence of monitoring and legislation.

Materials and Methods

The study used the documentary and library research, questionnaires, and the fuzzy Delphi technique to collect and analyze expert opinions. The analysis was divided into two sections: the relations of alternative futures and the conflictual futures of legislation. Initially, the literature on alternative futures was reviewed, and a 5item questionnaire was designed accordingly. This questionnaire was then administered to the experts in futures studies. Next, the literature on conflictual futures in legislative governance was examined, and a 32item questionnaire was designed in the fuzzy Delphi style, focusing on the confrontation and conflict of futures in the field of legislation. This questionnaire was administered in two stages to a range of experts, including former members of the Islamic Consultative Assembly, lawyers, and scholars of governance studies. Then, the shared opinions were collected.

Results and Discussion

Monitoring is a process that offers the prognosis of alternative futures. The prognosis helps avoid surprises and unexpected circumstances, thereby reducing potential damage. The legislative system and governance in the Islamic Republic of Iran are influenced by various factors. The analysis of future scenarios suggested the possibility of multiple alternative futures. These alternative futures can be categorized into three types: those that conflict and oppose each other; those that interact and cooperate; and those that achieve a balance. Each presents a different scenario for the government and leadership, ranging from a disaster scenario to a desirable one. Understanding the scenarios and alternative futures, alongside preparing to deal with them, can reduce vulnerability. More importantly, understanding the alternative futures of legislative governance allows for the selection and creation of a desirable future. This can not only minimize

vulnerability but also contribute to creating a more favorable legislative and governance environment.

Conclusion

The research results suggested several key implications: reinforcing the executive branch while weakening the role and position of the Islamic Consultative Assembly as the legislative body; reinforcing the customary and popular aspect; enhancing lobbying efforts while weakening legal procedures; increasing the prominence of technology and artificial intelligence compared to the anthropocentric aspect; maintaining centralism and the unicameral system; and facing challenges in achieving genuine partisanship and convincing the public to join political parties.

Keywords: Monitoring, Legislative Governance, Legislative Futures, Alternative Futures, Conflict, Balance, Cooperation.

دیدهبانی آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی از سه منظر: قانونگذاری، قانونگذار و مجلس شورای اسلامی

عباس سلیمانی دانشجوی دکتری آینده‌پژوهی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

حاکم قاسمی* دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

مسعود البرزی ورکی دانشیار گروه حقوق، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

ایرج گلجانی امیرخیز استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

عباس مقتدایی استادیار گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، شهرضا، ایران

چکیده

مطالعه آینده‌های قانونگذاری، در پی دیدهبانی آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی مجلس شورای اسلامی بوده و معطوف به مفهوم «نسبت آینده‌های بدیل»، مشتمل بر تعارض، تعاون و تعادل است. دیدهبانی، گونه‌ای از پیش‌آگاهی است؛ بنابراین تحقق چنین امری به چابک‌سازی و ایجاد قابلیت پاسخگویی سریع نظام قانونگذاری و واکنش فعالانه و به‌هنگام در مواجهه با تغییرات و تحولات نوظهور و نوپدید تقنینی می‌انجامد. این که «آینده آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی به چه سمت و سویی حرکت خواهد کرد؟» مورد جستجو است. در دو بخش «نسبت آینده‌ها» و «آینده‌های تعارضی تقنینی» به کمک دو پرسشنامه جداگانه آرای خبرگان و دلفی فازی، نظر خبرگان گردآوری و تحلیل شده است. نتایج تحقیق دلالت دارند بر: تقویت قوه مجریه و کم‌رنگ‌تر شدن نقش و جایگاه قوه مقننه؛ تقویت وجه عرفی و مردمی؛ قوت گرفتن لابی‌گری و تضعیف رویه‌های قانونی؛ رشد جایگاه فناوری و هوش مصنوعی؛ مرکز‌گرایی و تک‌مجلسی و عدم توانایی تحقق تحزب.

واژگان کلیدی: دیدهبانی، حکمرانی تقنینی، آینده‌های قانونگذاری، نسبت آینده‌های بدیل، تعارض.

مقدمه

در معرفت‌شناسی حوزه‌های مطالعات آینده می‌توان پیوندی تطبیقی مابین دو نوع آینده‌پژوهی اکتشافی^۱ و هنجاری^۲ با سیر تطور مفهوم «حقیقت» در تاریخ فلسفه غرب برقرار کرد. آینده‌پژوهی اکتشافی، ریشه در «حقیقت افلاطونی» دارد. افلاطون^۳ معتقد بود مواجهه با حقیقت از جنس کشف، دریافت و توصیف است. نوع دوم یا همان آینده‌پژوهی هنجاری، وام‌دار «حقیقت نیچه‌ای» است. نیچه^۴ دیدگاهی تجویزی داشت و حقیقت را خلق کردنی و ساختنی می‌دانست (سلیمانی، ۱۳۹۶: ۳۸ و ۵۰). این مقولات، معطوف به مفهوم «آینده‌ها» هستند. در هر رشته علمی برخی کلید واژگان، دارای جایگاه ممتاز و ویژه هستند که علت آن نقش محوری چنین واژگانی در آن حوزه است.

تعبیر «آینده‌ها» نیز در آینده‌پژوهی^۵ از چنین جایگاه مهمی برخوردار است چرا که این مفهوم در عنوان لاتین رشته به وضوح درج شده و مورد استفاده قرار گرفته است. روش‌های آینده‌پژوهی در پی تحلیل «آینده‌ها» است تا بر مبنای آن به تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری، تصویرپردازی و سیاستگذاری بهتر کمک نماید.

آینده‌پژوهی به‌عنوان یک حوزه میان‌رشته‌ای، دارای قابلیت پژوهش‌های اشتراکی است. یکی از این حوزه‌های میان‌رشته‌ای حکمرانی و حقوق است. از یک سو دیدبانی، مرتبط با نوع آینده‌پژوهی اکتشافی بوده و بالطبع با گونه «حقیقت افلاطونی» قرابت دارد و قرین است؛ از طرف دیگر، تقنین و قانونگذاری، مقوله‌ای از جنس و سنخ موضوعات هنجاری و تجویزی است که ذیل رشته‌های حکمرانی و حقوق قرار می‌گیرد؛ بنابراین پژوهیدن در خصوص دیدبانی تقنینی، به کمک کشف و توصیف آینده‌های اکتشافی، مابین سه حوزه آینده‌پژوهی، حکمرانی و حقوق پیوند برقرار می‌کند.

-
1. Exploratory
 2. Normative
 3. Plato
 4. Nietzsche
 5. Futures Studies

مسأله

آینده‌ها، گوناگونی و تنوعی است که مشتمل بر آینده‌های «ممکن، باورپذیر، محتمل و مرجح» است. حال با طرح یک سؤال ساده، بابت تازه باز می‌شود، آینده‌های بدیل^۱ چه نسبتی با یکدیگر دارند؟ تحقیق در خصوص «نسبت آینده‌ها با یکدیگر»، پژوهشی از جنس و سنخ عام و بنیادین است. پژوهش‌های بنیادی مانند جاده‌ای دوطرفه هستند مابین مقولات عام بنیادین و مصادیق خاص مشخص که این استعاره، معنا و مفهوم انطباق بنیان منطق بر مصداق را به ذهن متبادر می‌کند. تحقیقات بنیادین دارای دو ویژگی منحصر به فرد هستند؛ اول آن که وقتی پژوهشی بنیادین در حوزه‌ای انجام می‌شود، می‌توان ارتباط و پیوندی از آن با تمام سایر پژوهش‌ها در همان حوزه که غیربنیادین هستند، برقرار کرد؛ دوم این که همین مسیر به صورت معکوس، قابل طی شدن است یعنی از سمت و سوی پژوهش‌های غیربنیادین آن حوزه نیز می‌شود ارتباط و نسبتی با پژوهش بنیادین ایجاد نمود. اینچنین پیوندی، ارتباط و نسبتی دوسویه و دو طرفه به حساب می‌آید که مختص مطالعات بنیادین است و سایر تحقیقات، فاقد چنین مشخصه، ممیزه و مختصاتی هستند.

به‌طور کلی سه نسبت، بین آینده‌ها وجود دارد که به تفکیک هر یک تبعات خود را به دنبال داشته و البته در بخش‌هایی، هم‌پوشانی‌هایی نیز با یکدیگر دارند. این هم‌پوشانی‌ها، نشان‌دهنده وضعیتی شناور و سیال در مرزبندی‌های مابین سه حالت مذکور است. نسبت آینده‌ها به سه دسته تعارض، تعادل و تعاون گروه‌بندی می‌شود. به منظور مصداقی‌تر شدن مفهوم نسبت آینده‌ها، نوع تعارضی و فضای متعارض مورد مطالعاتی حوزه تقنین و قوه مقننه، انتخاب شده و از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، فهرستی از آینده‌های آن احصاء گردید. این فهرست مشتمل بر ۳۲ آینده بوده و بر همین مبنا یک پرسشنامه دلفی فازی تنظیم شده است. پرسش‌ها در اختیار ۱۳ خبره قرار گرفته و طی دو مرحله نظرات ایشان جمع‌آوری شد. بر اساس دیدگاه‌های مطرح شده و تعدیل نظرات ارائه شده، موارد اتفاق نظر حاصل شده در خصوص آینده‌های تعارضی قانونگذاری، تعیین و مشخص گردید.

بیان ضرورت

از اولین روز پیدایش سازمان‌های اجتماعی، برخی از مردم پیشگام فرصت‌یابی و کشف خطر در گروه‌ها شدند. کشتی‌های بادبانی یک جایگاه دیدبانی در بالاترین قسمت دکل کشتی داشتند که دریا را برای داشتن مسیر امن در آب‌های ناشناخته جستجو می‌کرد. امروزه تمدن بشری حرکت در آب‌های ناشناخته اعم از بحران‌های مالی، جهانی تا تغییرات آب و هوایی، زیست‌شناسی مصنوعی و ریز فناوری را شامل می‌شود. از این رو ما بیش از همیشه نیاز داریم تا تغییرات را بشناسیم و پیامدها را ارزیابی کنیم (گلن و گوردن، ۱۳۹۵: ۳۳). جهان در حال تغییر و تحول است و این امر باعث تغییر وضعیت‌های مختلف می‌شود. لذا دیدبانی، امری ضروری و البته مهم قلمداد می‌شود.

عدم رصد به کمک نظام دیدبانی، به غافلگیری انجامیده و در نتیجه تضمین بقای مرجع تقنین، تولید دانش و نظریه‌پردازی قانونگذاری محقق نخواهد شد. در پی آن ظرفیت‌ها و فرصت‌های ناشناخته آینده قانونگذاری از دست رفته و به آسیب، هزینه، تهدید و تحدید مبدل می‌شود. این امکان وجود دارد که تمامی توانمندی‌ها به هدر برود و به دنبالش نقاط ضعف، جایگزین آنها شود. سر به هوایی و روزمرگی برای قانونگذاری، حاصلی جز روزمرگی نداشته و در نتیجه در سایر رقبای هوشیارتر، آگاه‌تر و مترصدتر از خود اعم از داخلی یا بین‌المللی، هضم و حذف خواهد شد. حاصل آن هم چیزی نیست جز یک مجموعه دیوانسالار و کند که قادر به ریل‌گذاری برای بقای خود نبوده و فاقد قابلیت هنر دوربینی است. نتیجه جنگل قانون، قانون جنگل است و این همان هرج و مرج تقنینی است. چگونه چنین وجودی که موجودیتش در معرض خطر انقراض است می‌تواند نقش راهبری و راهبردی را از طریق ریل‌گذاری برای سایر ارکان حاکمیت و حکمرانی ایفا کند؟ تقنینی که فاقد چشم فانوس دریایی راصد و مترصد باشد، به علت عدم پیش‌آگاهی، به ورطه غافلگیری در خواهد غلطید و نخواهد توانست چنان آمادگی در خود بپرورد تا تاب و توان مواجهه با امواج سهمگین آینده که کوبنده ساحل حال است را داشته باشد. چنین تقنینی، بلاتردید و بدون شک در شوک‌زدگی و واماندگی، بهت‌زده مانده و مبهوت آینده‌ای می‌شود که تماماً توسط آن بلعیده و نهایتاً محکوم به انفعال شده و به ورطه فنا، پرتگاه

نابودی و دره عدم، سقوط خواهد کرد. این هر چند هشدار هوشیاری بخشی است، اما تلخ و تکان‌دهنده نیز هست!

پیشینه

طبق بررسی پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی^۱، پایگاه استنادی مقالات تخصصی کنفرانس‌ها و همایش‌های کشور^۲، مگیران^۳، نورمگز^۴، ایران‌نامه^۵، ایرانداک^۶، ساینس دایرکت^۷ و ... موارد ارتباط مستقیم، صریح، شفاف و روشنی با موضوع ندارند. علاوه بر بررسی این پایگاه‌های داخلی و بین‌المللی، مجلات معتبر آینده‌پژوهی اعم از تکنولوژیکال فورکستینگ آند سوشیال چنج^۸، فیوچرز^۹، فورسایت^{۱۰}، فیوچرز استادیز^{۱۱}، یوروپین فیوچرز ریسرچ^{۱۲}، تایم آند سوسایتی^{۱۳}، اینترنشنال ژورنال آو فورکستینگ^{۱۴}، فوتوریبلز^{۱۵} و لانگ رنگ پلنینگ^{۱۶} نیز بررسی شدند. تمامی پژوهش‌های صورت گرفته عمدتاً به مباحث آینده تعارض، تضاد و تقابل در مورد مصادیق عینی، عملی و میدانی پرداخته شده است، اما در زمینه انتزاعی و مبانی محض در مورد نسبت‌های سه‌گانه تعارض، تعادل و تعاون انواع آینده‌ها، پژوهشی صورت نگرفته است. در خصوص دیدبانی آینده‌های قانونگذاری، پایگاه‌های اطلاعاتی و استنادی فوق مورد بررسی قرار گرفت و یافته‌های ذیل یافت شد:

* لازمه قانونگذاری مطلوب، مساعدت، همکاری، همراهی و همدلی سایر قوای حکمرانی است، لذا این چنین تقنینی، بایست مبتنی بر لایحه‌های قوه مجریه باشد؛ حال آن‌که مجلس

1. Sid
2. Civilica
3. Magiran
4. Noormags
5. Irannamaye
6. Irandoc
7. Sciencedirect
8. Technological Forecasting & Social Change
9. Futures
10. Foresight
11. Futures Studies
12. European Futures Research
13. Time & Society
14. International Journal of Forecasting
15. Futuribles
16. Long Range Planning

شورای اسلامی به‌ویژه در دهه هشتاد، بیشتر در فضای تقنینی طرح‌پایه، حرکت می‌کرد که این امر دلایل متعددی دارد. فقدان تحزب، خلأ خویش‌تجدیدی‌ها در آیین‌نامه داخلی مجلس، کاستی‌ها و کوتاهی‌های قوه اجرایی کشور در زمینه تعامل دو سویه و چندسویه به نهادها، برخی از علل این وضعیت پیش‌آمده هستند (مرکز مالگیری و عطار، ۱۳۹۷: ۲۱۳).

* مجلس شورای اسلامی در مهم‌ترین وظیفه خود یعنی قانونگذاری به استناد اصل ۷۱ قانون اساسی، صلاحیت عام دارد. در انجام این مأموریت، تحدیدهایی که به منزله تهدید هستند نیز وجود دارد. در اصل ۷۲ ذکر شده که «مجلس نمی‌تواند قوانینی وضع کند که با اصول و احکام مذهب رسمی کشور یا قانون اساسی، مغایرت داشته باشد». این حدود و مرزها بر اساس اصول حقوقی به تقیید تقنین می‌انجامد. این مسأله در تعاملات قوه مقننه با سایر قوا به‌ویژه قوه مجریه به مسائل حقوقی نظام سیاسی منجر می‌گردد. محدودیت ذاتی اختیارات مجلس در وضع قانون، اصل برتری قانون اساسی محدودیت‌های ساختاری آن و صلاحیت اختصاصی مراجع دیگر برای وضع قانون، از جمله مهم‌ترین محدودیت‌ها هستند (حسینی، ۱۳۹۱: ۱۶۳).

* توسعه پایدار بدون تمرکز بر محلی‌نگری، تمرکزگرایی، مردم‌سالاری نامتمرکز، حکمرانی مرجع، کوچک و چالاک‌سازی حاکمیت، تفکیک وظایف ملی و محلی، به نوعی توسعه ناپایدار است. ساختارهای حکمرانی، سیاسی و نهادی دولت و مجلس، مدل توسعه ناپایدار تمرکز دوست را حدود یک قرن است که بر ایران حاکم کرده و البته به طور دقیق‌تر پس از کشف و استخراج طلای سیاه (نفت) از چاه‌های مسجد سلیمان، این انحراف آغاز گردید. راهکار آن هم چیزی جز این نیست که برای توسعه جامع و پایدار بایست «تمرکززدایی به مثابه توسعه» به‌عنوان الگوواره، مبنا قرار گیرد (هاشمی و بوچانی، ۱۳۹۱: ۸۹). زمینه‌های این الگوواره در قانون اساسی وجود دارد که با اندکی آینده‌نگری و دغدغه‌مندی می‌توان برای آینده کشور، چشم‌اندازی روشن را متصور نمود. در افق این چشم‌انداز بایست به این پرسش محوری پاسخ داد که «مدل مطلوب ارتباطی قوه مجریه و قوه مقننه با مدیریت محلی در چارچوب قانون اساسی در کشور تا افق ۱۴۰۴ چیست و چه تحولاتی در ساختارها و کارکردها قوه مجریه و مقننه برای تحقق این مهم بایست صورت

گیرد؟». شوراها و مدیریت محلی، شاهراه پاسخ به این پرسش است اما در اجرا، دولت و مجلس گام اجرایی در این زمینه برنداشته‌اند. در قانون اساسی ۱۹ بند در خصوص تمرکززدایی وجود دارد که در پی اجتناب از تجربیات استبداد و تمرکزگرایی گذشته بوده است، لذا بازنگری در رابطه کاری حاکمیت ملی با حاکمیت محلی در ایران الزامی گریزناپذیر است. بایست پرسید علی‌رغم این که یکصد سال از آغاز استیلای الگوی توسعه غیرپایدار مرکزگرایی نفت‌محور ایران می‌گذرد، مدیریت تعاملی قوای مجریه و مقننه با مدیریت محلی، در چه چارچوبی قابل تبیین و جایابی است؟ لذا تجدیدنظر در نحوه ارتباط حکمرانی ملی و محلی، اجتناب‌ناپذیر است (هاشمی و بوچانی، ۱۳۹۱: ۹۰).

* دیدبانی و رصد انتخابات در سیاست بین‌الملل به روالی عادی و مرسوم بدل شده است. رصد انتخابات و همزمان به موازات آن، مذاقه در فرایند انتخابات؛ هر دو بر مبنای تعهدات، الزامات و معیارهای بین‌المللی صورت می‌گیرد. از چالش‌های این عرصه، رصد و دیدبانی هر دو نوع انتخابات شهروندی و بین‌المللی با هم است (Lidauer, Rabitsch & O'Rourke, 2017: 360).

* «سامانه هشدار زودهنگام» با تعیین تاب‌آوری سیاست‌گذاری، به توسعه وزارتخانه دادگستری آلمان انجامیده است. این سامانه به کمک پایش، چشم‌انداز سناریوهای آینده را ترسیم می‌نماید. ویرایش و اصلاح منظم و قاعده‌مند این سامانه، پایش سناریوهای آینده را امکان‌پذیر می‌سازد. این مسیر، به سیاست‌گذاری و خط‌مشی‌گذاری برخوردار از تاب‌آوری منتج گردیده و این امر را تسهیل می‌نماید (Botterhuis et al., 2010: 454).

مواجهه با کاهش تعداد زنان در مجلس شورای ملی، لزوم بهبود وضعیت برابری در این عرصه را نشان می‌دهد. گزارشات دیدبانی و رصد یکصد انتخابات، این موضوع را تأیید می‌نماید. این مشاهدات و اندازه‌گیری‌ها، لزوم بهبود مشارکت زنان به نامزدی برای مجلس شورای ملی را یادآوری نموده و بر بهبود و ارتقای برابری فرصت نامزدی زنان تأکید می‌نماید (Chetaikina & Vashchanka, 2017: 392).

مبانی نظری

مبانی نظری تحقیق به دو بخش اصلی قابل تفکیک است. بخش نخست در پی مطالعه نسبت‌های سه‌گانه آینده‌ها است. در این بخش تعارض، تعادل و تعاون به‌عنوان سه نسبت

مابین آینده‌ها مورد مذاقه قرار گرفت. آینده‌ها نسبت به یکدیگر می‌توانند در سه وضعیت متعارض، متعادل یا متعاون قرار گیرند. در بخش دم، دیدبانی یک مورد مطالعاتی بر اساس یکی از وضعیت‌های نسبت‌های آینده‌ها که در بخش نخست مقدمات آن فراهم و طرح موضوع شده بود، انجام شد. گونه منتخب تحت مطالعه، آینده‌های تعارضی قانونگذاری است که فضای آینده‌های متعارض حکمرانی تقنینی را مدنظر قرار داده است.

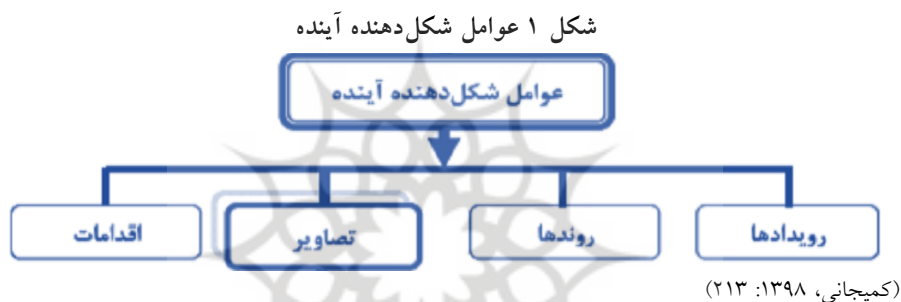
الف مطالعه نسبت آینده‌ها

پژوهش انجام شده یک مطالعه در حوزه «نسبت آینده‌ها» است. در آینده‌پژوهی، خط اصلی و محوری، آینده‌های بدیل بوده تا از طریق آن به مفهوم «نسبت آینده‌ها» پردازد. دو عنوان پیش‌رو، آینده‌های بدیل و نسبت‌های سه‌گانه آینده‌ها به تفکیک به این دو مقوله خواهند پرداخت تا نهایتاً مدخل و درآمدی را برای تعیین وضعیت‌های «نسبت آینده‌ها» فراهم سازند. تمامی آنچه که در بخش نخست پژوهش با عنوان «نسبت آینده‌ها» آمده و قبل از ورود به مقوله تقنین طرح موضوع شده است، از منظر ذهنی، انتزاعی و نظری مورد مذاقه قرار گرفته، به نحوی که بتواند منطق مفهوم «نسبت آینده‌ها» را پایه‌گذاری نموده و منتقل نماید. باید به این نکته دقت شود که در بخش نخست پژوهش، ذهن محقق به سمت مصادیق خارجی، عینی و میدانی مانند مقوله تقنین، سوگیری پیدا نکند تا منطق مفهوم «نسبت آینده‌ها» به نحو دقیق و روشن، ایده‌پردازی شود و امکان وجودی سه نوع نسبت میان آینده‌ها، از لحاظ ذهنی و نظری تأیید شود. به این نسبت‌های سه‌گانه باید به‌عنوان آستانه‌های مطلق نگاه کرد که مابین آنها حالتی طیفی و پیوستاری وجود دارد به نحوی که هم‌پوشانی آنها امکانپذیر است.

* آینده‌های بدیل

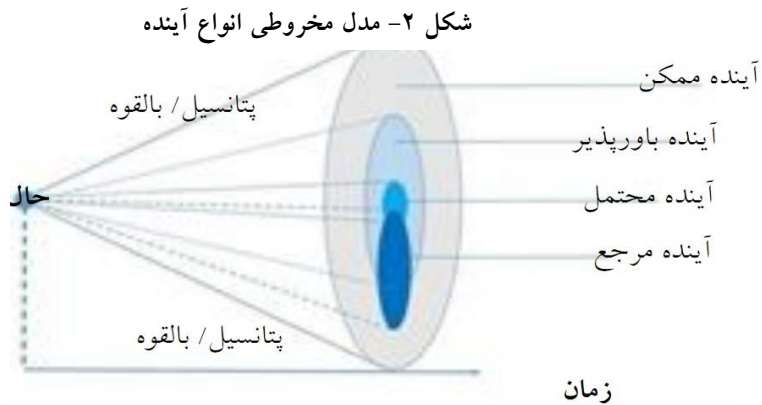
«آینده‌پژوهی، مطالعه نظام‌مند آینده‌های ممکن، محتمل، مرجح و همچنین اسطوره‌ها، دیدگاه‌ها و جهان‌بینی‌ها است و در پی ترسیم آینده‌های بدیل و نگاشتن آینده مطلوب است» (احمدیان، پدرام و زالی، ۱۳۹۴: ۳۲). بر اساس نظریه «عوامل شکل‌دهنده آینده»، آینده محصول تأثیر و برهم‌کنش متقابل و متعامل چهار مؤلفه «رویدادها، روندها، تصاویر

و اقدامات» هستند (کمیجانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۱۲). در دیدگاه کوهن^۱ و بل^۲ به عنوان رویکرد رسمی در خصوص آینده‌های بدیل که مبتنی بر آینده‌های فرضی است، پیش‌بینی و تک‌آیندگی مردود قلمداد می‌شود (Son, 2014: 10). منظور از آینده‌ها، گوناگونی و تنوعی است که مشتمل بر آینده‌های «ممکن، باورپذیر، محتمل و مرجح» است. حال با طرح یک پرسش ساده، بابتی تازه باز می‌شود؛ آینده‌های بدیل چه نسبتی با یکدیگر دارند؟ این فتح باب نو، زمانی اهمیتش روشن‌تر می‌شود که جایگاه آینده‌های بدیل در آینده-پژوهی مشخص شود. آینده‌های بدیل در گفتمان آینده‌پژوهی، حکم مادر، ریشه و دال مرکزی را دارد.

آینده‌های بدیل در توسعه آینده‌پژوهی، نقش مهمی ایفا کرده‌اند (Slaughter, 2019: 1). اصل اول دیتور^۳ درباره حالات و وضعیت‌های آینده‌ها است؛ «آینده را نمی-توان پیش‌بینی نمود اما آینده‌های بدیل را می‌توان پیش‌نگری کرد» (Sardar, 2010: 178). آینده‌پژوهی برای طراحی طیفی از آینده‌های بدیل ممکن و مرجح، چارچوبی را فراهم می‌آورد (Angheloiu, Chaudhuri & Sheldrick, 2017: 3216).

1. Kahn
2. Bell
3. Dator

(عبدالی، ۱۳۹۹: ۱۹۰)

یکی از راه‌های پیش‌بینی آینده می‌تواند از طریق ساخت، ترسیم و ترکیب آینده‌های بدیل باشد (Barredy, 2016: 45). آینده‌های بدیل به نوعی چراغ راهنمای راهبردپردازان نیز هست. آینده‌های بدیل، گونه‌ای از تفکر واگرا است که به تشریح پیامدهای چندگانه کمک می‌کند. این ابزار به‌طور ویژه‌ای برای شرایط و وضعیت پیچیدگی و عدم قطعیت بالا، مناسب است و به کشف نظام‌مند پیامدها کمک می‌کند (Gallagher, Martin & Perrin, 2015: 3). حتی هدف از سناریوپردازی^۱، خلق مجموعه تصاویر باورپذیر از آینده‌های بدیل است (Bourmistrov & Amo, 2022: 2).

بنگاه رند^۲ و رویال د/چ شل^۳ با توسعه روش آینده‌های بدیل، نشان دادند که چطور پیشران‌های متعدد، دامنه‌ای از محیط‌های آینده بالقوه را آشکار می‌کند (Gallagher, Martin & Perrin, 2015: 2). آینده‌پژوهانی مانند پولاک^۴ نشان دادند که در خلق آینده‌های بدیل، قدرت تصویر در کانون و مرکز این مهم قرار می‌گیرد (Gidley, 2010: 630). ون در هیدن^۵ بر این باور است که حتی سناریوپردازی می‌تواند با سازماندهی گمانه‌ها و حدسیات به افزایش پابرجایی تعدد آینده‌های بدیل بینجامد (Robinson et

-
1. Scenario Building
 2. RAND Corporation
 3. Royal Dutch Shell
 4. Polak
 1. Van Der Heijden

1: 2021). /slater فضای آینده‌های بدیل را در حال فروکاستن و لاغرتر شدن می‌داند (Jones, 2021: 4).

* نسبت‌های سه‌گانه آینده‌ها

برای هر موضوع، آینده‌های متعددی می‌تواند وجود داشته باشد؛ این به آن معنا است که برای موضوع مورد مطالعه، آینده‌های چندگانه‌ای متصور است. چندگانه بودن آینده‌ها باعث می‌شود که نسبت فی‌مابین آنها مورد مذاقه قرار گیرد. این آینده‌ها می‌توانند سازگار و با هم قابل جمع بوده یا ناسازگار و منافی یکدیگر باشند؛ البته حالت دیگری نیز وجود دارد اینکه نسبت به هم خنثی باشند. بر همین اساس، نسبت آینده‌ها به سه دسته تعارض (تضاد، ناسازگاری، اختلاف، عدم تفاهم، ناهمزیستی، تقابل)، تعادل (انصاف و تساهل) و تعاون (ائتلاف، سازگاری، تفاهم، همزیستی و تعامل) گروه‌بندی می‌شود. در جدول ذیل، توضیحات تکمیلی از لحاظ نوع مشارکت و مفهوم تحقق هر یک از نسبت‌های سه‌گانه ذکر شده در بالا آورده شده است. تعارض، تعاون و تعادل، به ترتیب مفاهیم تقابل، تساهل و تعامل را تداعی می‌کنند. تقابل به معنای تعارض توأم با اقدام و عمل، علیه یک موضع است. تعامل نیز از جنس اقدام و عمل است اما با این تفاوت که له موضع مدنظر صورت می‌گیرد. مفهوم تساهل، فقدان اقدام و بی‌عملی را در بر داشته و به نوعی منفعلانه محسوب می‌شود که حالتی بی‌طرفانه و خنثی دارد و همراه با مدارا است.

جدول ۱- نسبت آینده‌ها

نسبت آینده‌ها	نوع مشارکت	مفهوم	توضیحات
تعارض	مشارکت منفی	تقابل	ناسازگاری، تضاد، عدم تفاهم، ناهمزیستی مانند جنگ نظامی، نزاع سیاسی احزاب، انشقاق شرکت‌ها، رقابت اقتصادی
تعادل	عدم مشارکت	تساهل	بی‌تفاوتی، بی‌تعاملی، بی‌عملی مانند بی‌طرفی و خنثی‌گری
تعاون	مشارکت مثبت	تعامل	سازگاری، توافق، تفاهم، همزیستی مانند صلح نظامی، ائتلاف سیاسی احزاب، ادغام شرکت‌ها، رفاقت اقتصادی

1. Slaughter

ب دیدبانی آینده‌های تعارضی تقنینی

تضادها و تعارض‌های آینده‌های قانونگذاری از طریق طراحی نظام دیدبانی، قابل حل و مرتفع شدن است. آینده‌های تقنینی کدامند و چه نسبتی با یکدیگر دارند؟ این پرسشی است که با نظام دیدبانی تقنینی پیوند دارد. اگر قرار باشد آینده‌های تقنینی دسته‌بندی شوند، شاید گروه‌های متنوعی قابل ارائه باشد. در ادامه یک دسته‌بندی سه‌گانه ارائه خواهد شد. هر یک از این منظرها می‌تواند مبنای طراحی چندین سؤال پرسشنامه نظرسنجی خبرگان به روش دلفی فازی باشد:

- منظر اول؛ فعل، رفتار و فرایند قانونگذاری: نسبت آینده‌های قانونگذاری با محوریت نفس تقنین؛
- منظر دوم؛ نمایندگی: نسبت آینده‌های قانونگذاری از منظر نمایندگی (معطوف به نماینده بودن)؛
- منظر سوم؛ مجلس شورای اسلامی: نسبت آینده‌های قانونگذاری با محوریت قوه مقننه.

* منظر اول: فعل، رفتار و فرایند قانونگذاری

در این بخش، نسبت آینده‌های تعارضی قانونگذاری با محوریت نفس تقنین مدنظر قرار می‌گیرد. در ادامه به موارد مرتبط اشاره خواهد شد.

طرح یا لایحه

تقنین مطلوب مبتنی بر لایحه است و بالعکس، مبنا قرار دادن طرح، جایگاه وضع قانون را در ایران تنزل داده است (مرکز مالگیری و عطار، ۱۳۹۷: ۲۱۳). تقنین بایستی لایحه‌محور باشد و حرکت در مسیر مخالف این بایسته، به افتکفیت وضع قانون و قانون خواهد انجامید. قاعده «۹۰ درصد» بر غلبه لایحه‌ها دلالت دارد (مرکز مالگیری و پارسا، ۱۳۹۲: ۹ و ۱). اصل بر این است که ابتکار قانونگذاری با قوه مجریه و به عبارت دیگر، لایحه بنیان است. در اروپای مرکزی ۲۷ تا ۶۴ درصد پیشنهادها، لایحه بوده که ۵۲ تا ۹۵ درصد از آنها تصویب می‌شوند. ۸۰ درصد مصوبات مجلس فدرال آلمان، لایحه‌ها هستند. درصد لایحه‌ها در بلژیک و استرالیا به ترتیب ۹۰ و ۸۵ است (مرکز مالگیری و پارسا، ۱۳۹۲:

۱۴۱۲). بحث لایحه و طرح، از ابعادی شبیه دو نوع سامانه تولید است. بر اساس یک دسته‌بندی، سامانه‌های تولیدی به دو گونه کششی^۱ و فشاری^۲ تقسیم می‌شوند. در سامانه تولید کششی، مبنا و مبدأ تولید، انتهای خط تولید و در واقع مشتری و بازار هستند؛ نیازسنجی بر این اساس انجام می‌شود. در سامانه تولید فشاری که همان روش سنتی به حساب می‌آید؛ تولید، مبتنی بر نظر بازار و مشتری نیست و تولیدکننده، تعیین‌کننده است. لایحه کششی محسوب می‌شود و طرح، فشاری است. در ادامه تحلیل آماری در برخی از کشورهای اروپایی به تفکیک سال و همچنین ادوار هفت‌گانه مجلس شورای اسلامی ارائه شده است.

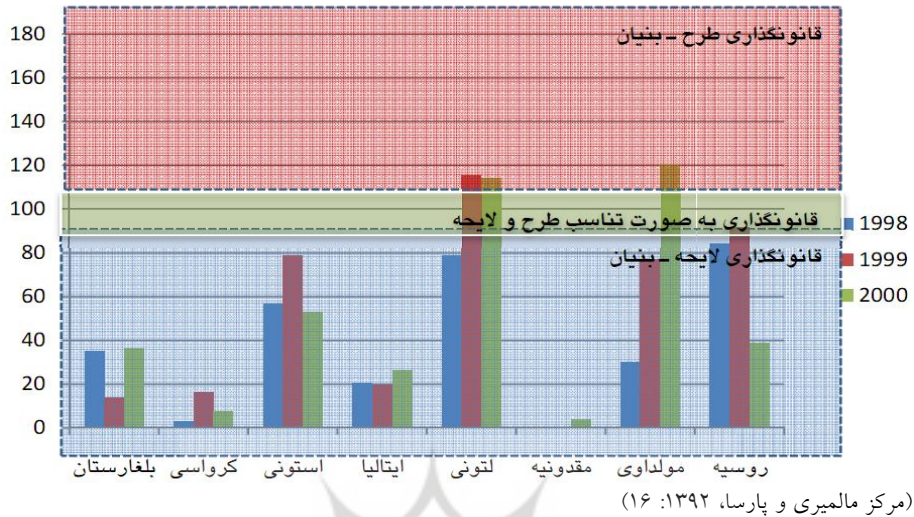
جدول ۲- آمار پیشنهادهای تقنینی در برخی کشورهای اروپایی

نسبت ابتکار قانونگذاری	پیشنهاد شده توسط پارلمان (طرح - بنیان)			پیشنهاد شده توسط دولت (لایحه - بنیان)					
	۲۰۰۰	۱۹۹۹	۱۹۹۸	۲۰۰۰	۱۹۹۹	۱۹۹۸			
۳۶	۱۴	۳۵	۲۷	۱۷	۳۳	۷۴	۱۲۱	۹۴	بلغارستان
۷	۱۶	۳	۸	۱۸	۳	۱۰۸	۱۱۲	۹۶	کرواسی
۵۳	۷۹	۵۷	۸۰	۹۳	۷۴	۱۵۱	۱۱۸	۱۳۰	استونی
۲۶	۲۰	۲۰	۲۹	۳۴	۲۶	۱۱۱	۱۷۲	۱۲۷	ایتالیا
۱۱۴	۱۱۶	۷۹	۳۲۶	۲۲۳	۱۶۱	۲۸۶	۱۹۳	۲۰۵	لتونی
۴	۰	۰	۴	۰	۰	۱۰۶	۱۴۸	۱۳۴	مقدونیه
۱۲۰	۷۷	۲۰	۱۲۴	۶۴	۳۰	۱۰۳	۸۳	۹۹	مولداوی
۳۹	۹۲	۸۴	۳۱	۱۰۸	۹۰	۸۰	۱۱۸	۱۰۷	روسیه

(مرکز مالگیری و پارسا، ۱۳۹۲: ۱۵)

1. Pull
2. Push

نمودار ۱- مقایسه شاخص ابتکار قانونگذاری برخی از کشورها

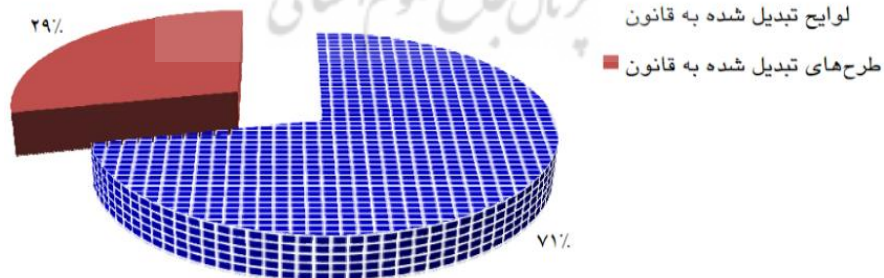

جدول ۳- سیمای قانونگذاری هفت دوره مجلس شورای اسلامی

دوره مجلس	مجموع قوانین	لوائح تبدیل شده به قانون	طرح‌های تبدیل شده به قانون	درصد لوائح	درصد طرح‌ها	شاخص نسبت طرح
اول ^(۱)	۳۷۰	۳۷۹	۹۱	۷۵/۴۱	۲۴/۵۹	۳۳
دوم ^(۲)	۳۱۶	۲۵۸	۵۸	۸۱/۶۵	۱۸/۳۵	۲۲
سوم ^(۳)	۲۵۶	۱۳۶	۱۲۰	۵۳/۱۳	۴۶/۸۸	۸۸
چهارم ^(۴)	۳۴۲	۲۲۹	۱۱۳	۶۶/۹۶	۳۳/۰۴	۴۹
پنجم ^(۵)	۳۵۹	۲۵۰	۱۰۹	۶۹/۶۴	۳۰/۳۶	۴۴
ششم ^(۶)	۳۹۶	۳۰۸	۸۸	۷۷/۷۸	۲۲/۲۲	۲۹
هفتم ^(۷)	۳۳۳	۲۳۴	۹۹	۷۰/۲۷	۲۹/۷۳	۴۲
کل هفت دوره	۲۳۷۲	۱۶۹۴	۶۷۸	۷۱/۴۲	۲۸/۵۸	۴۰

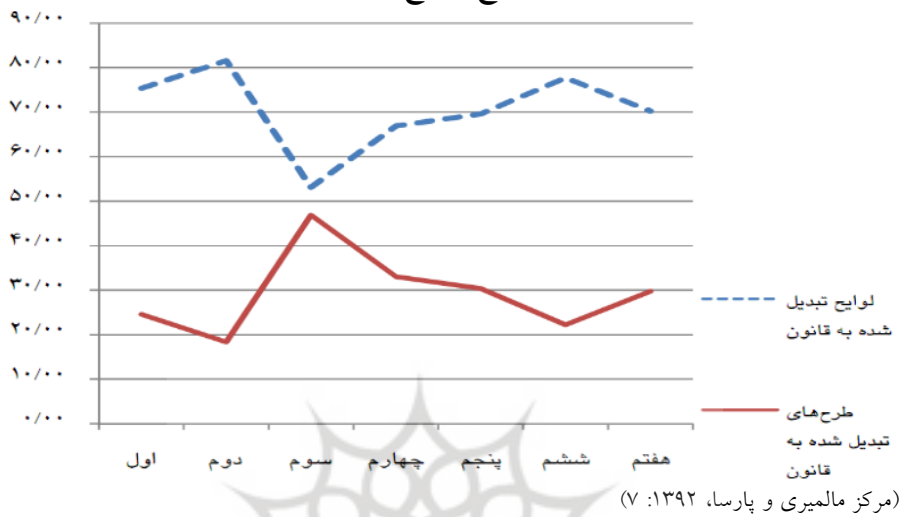
(مرکز مالگیری و پارسا، ۱۳۹۲: ۵)

نمودار ۲- لوائح و طرح‌ها در هفت دوره مجلس شورای اسلامی

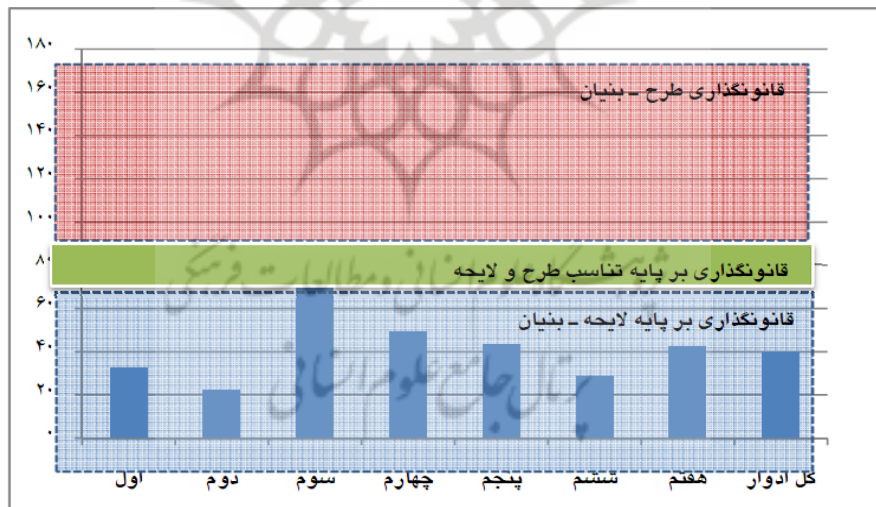

(مرکز مالگیری و پارسا، ۱۳۹۲: ۶)

نمودار ۳- روند درصد لوایح و طرح‌های هفت دوره قانونگذاری

نمودار ۴- «نسبت ابتکار قانونگذاری» در ادوار هفت‌گانه

جدول ۴- پیشنهاد‌های تقنینی در برخی کشورهای اروپایی

کشور	پیشنهاد شده توسط دولت (لایحه - بنیان)			پیشنهاد شده توسط پارلمان (طرح - بنیان)			درصد قانونگذاری (لایحه - بنیان)		
	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰
بلغارستان	۹۴	۱۲۱	۷۴	۳۳	۱۷	۲۷	۷۴	۸۷	۷۳
کرواسی	۹۶	۱۱۲	۱۰۸	۳	۱۸	۸	۹۶	۸۶	۹۳
استونی	۱۳۰	۱۱۸	۱۵۱	۷۴	۹۳	۸۰	۶۳	۵۵	۶۵
ایتالیا	۱۲۷	۱۷۲	۱۱۱	۲۶	۳۴	۲۹	۸۳	۸۳	۷۹
لتونی	۲۰۵	۱۹۳	۲۸۶	۱۶۱	۲۲۳	۳۲۶	۵۶	۴۶	۴۶
مقدونیه	۱۳۴	۱۴۸	۱۰۶	۰	۰	۴	۱۰۰	۱۰۰	۹۶
مولداوی	۹۹	۸۳	۱۰۳	۳۰	۶۴	۱۲۴	۷۶	۵۶	۴۵
روسیه	۱۰۷	۱۱۸	۸۰	۹۰	۱۰۸	۳۱	۵۴	۵۲	۷۲

(مرکز مالگیری و عطار، ۱۳۹۷: ۲۲۰)

جدول ۵- سیمای قانونگذاری در نه دوره

دوره تقنینی	مجموع قوانین	لوائح تبدیل شده به قانون	طرح‌های تبدیل شده به قانون	درصد لوائح	درصد طرح‌ها
اول	۳۷۰	۲۷۹	۹۱	۷۵/۴۱	۲۴/۵۹
دوم	۳۱۶	۲۵۸	۵۸	۸۱/۶۵	۱۸/۳۵
سوم	۲۵۶	۱۳۶	۱۲۰	۵۳/۱۳	۴۶/۸۸
چهارم	۳۴۲	۲۲۹	۱۱۳	۶۶/۹۶	۳۳/۰۴
پنجم	۳۵۹	۲۵۰	۱۰۹	۶۹/۶۴	۳۰/۳۶
ششم	۳۹۶	۳۰۸	۸۸	۷۷/۷۸	۲۲/۲۲
هفتم	۳۳۳	۲۳۴	۹۹	۷۰/۲۷	۲۹/۷۳
هشتم	۳۴۹	۲۳۳	۱۱۶	۶۶/۷۶	۳۳/۵۲
نهم	۱۹۷	۱۰۴	۹۳	۵۲	۴۷
مجموع	۲۹۱۸	۲۰۳۱	۸۸۷	۶۶/۷۶	۳۳/۲۴

مأخذ: مجلس شورای اسلامی، ۱۳۶۵، ۱۳۶۹، ۱۳۷۴، ۱۳۷۷، ۱۳۷۹، ۱۳۸۴ و ۱۳۸۷؛ وبسایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (سامانه قوانین).

(مرکز مالگیری و عطار، ۱۳۹۷: ۲۲۲)

قانونگذاری عرفی یا قانونگذاری حکومتی

در تقنین مردم محور، نیاز به راهبرد حاکمیتی است تا مجلس بتواند از تمامی ظرفیت‌های بالقوه تقنین بهره برداری کند. تأثیر متقابل تقنین مردم محور و حاکمیت محور، در پی آن است تا ذیل مشروعیت حکومت اسلامی، کارآمدسازی را به دنبال داشته باشد. لذا

قانونگذاری حاکمیت‌محور برای قانونمند کردن تقنین است. اصول «قانونگذاری حکومتی» در پرتو شریعت اسلامی تبیین شده و با طرح مصالح ملی در پرتو اصالت دینی، آرمان‌های حقیقی حکومتی در مدل‌های عملی حکومت آراسته شده است. در قانونگذاری برای مردم یا همان «قانونگذاری عرفی»، استراتژی حکومتی لازم است تا مجلس شورای اسلامی از همه ظرفیت‌های ممکن قانونگذاری استفاده کند. برای پدیداری چنین آرمانی، تعامل منطقی با قوای دیگر لازم است تا خانه ملت همواره سیمایی از امید ملت در پرتو وفاق ملی و آرامش درونی شود (ادیانی، ۱۳۸۴: ۳). در قانونگذاری عرفی، قانون مبتنی بر نیازسنجی جامعه بوده و مستقیماً نتایج آن معطوف به مردم است؛ یک نمونه از آن می‌تواند پرداخت یارانه‌ها باشد. قانونگذاری حکومتی بیشتر مربوط به وجه حکمرانی بوده و از طریق و به واسطه حاکمیت بر جامعه و مردم تأثیرگذار است، قانون برنامه توسعه پنج‌ساله، یک مثال از این نوع است. آینده قانونگذاری با این دو مقوله چه نسبتی خواهد داشت؟

سنت آمریکایی انگلیسی یا سنت اروپای قاره‌ای

سنت آمریکایی انگلیسی، قائل به تمایز تنظیم پیش‌نویس قانون از وجه سیاستگذاری است. در این سنت پس از تعیین محتوای قانون توسط سیاستگذار، حقوقدان آن را تبدیل به متن قانونی می‌کند. البته این ترتیبات، توأم با تعامل طرفین است. در نقطه مقابل در سنت اروپای قاره‌ای به گونه‌ای این دو گام ادغام شده‌اند و تمایزی میان سیاستگذار و تنظیم‌کننده پیش‌نویس قانون نیست. علاوه بر این دو سنت، نوع سوم نیز وجود دارد که در آن سیاستگذاری عملاً نقشی ایفا نمی‌کند و تنظیم قانون توسط حقوقدانانی انجام می‌شود که با فضای مضمون قانون بیگانه هستند. مبنای این سنت نوع سوم، تجربه و دانش شخصی است و نتیجه کار هم با فضای میدانی و واقعیات بیگانه است (سعید و محمدعلی پور، ۱۳۸۲: ۲). وضع موجود در ایران بر هیچ‌یک از این حالات، انطباق دقیق ندارد ولی سوگیری آینده، می‌تواند به یکی از دو سنت اول و دوم تمایل نشان دهد. حال پرسش این است که قالب غالب آینده فرایند قانونگذاری، به سمت کدامیک از این دو حالت حرکت خواهد کرد؟

تورم قانونگذاری یا تعدیل قانونگذاری

ماحصل تقنین در جامعه‌های پسامدرن از لحاظ کثرت قوانین به آستانه‌های اخطار و هشدار نزدیک شده است که این امر علل متعددی دارد. بایست از جایگزین کردن این کوه قوانین که در پی تنظیم رفتارهای انسانی است، به شیوه‌های جدید که از همان نواقص و کمبودها برخوردار هستند نیز اجتناب نمود. آیا علت وجود کوهی از قوانین، فقدان کیفیت قوانین است؟ آیا قانونگذار در پی رفع کمبودها و کاستی‌های قوانین نامطلوب بوده تا از طریق مداخلات تقنینی، جبران مافات کند اما نهایتاً رشد مضاعف نظام تقنینی را به دنبال داشته است؟ (انگ، ۱۳۸۶: ۱). شفافیت نظام تقنینی و تورم قانونگذاری، دارای ارتباطی دو سویه هستند. متأثر از همین بحران، رئیس سنای فرانسه در سال ۱۹۹۵ از «انباشتگی متون قانونی که قانون را می‌دهد و از ارزش قانونگذاری می‌کاهد» انتقاد کرد و رئیس جمهور فرانسه در نخستین پیامش به دو مجلس در ۱۹ مه ۱۹۹۵ اظهار داشت: «زیادی قوانین، قانون را می‌کشد» (مرکز مالگیری و مهدی‌زاده، ۱۳۹۴: ۱۶۲ و ۱۶۱). در راستای حل این معضل، رشته فلسفه قانونگذاری شکل گرفت. این دانش نوظهور در پی حل تورم تقنینی و افراط-گرایی در وضع قانون است. مراحل سه‌گانه پیشا قانونگذاری، قانونگذاری و پساقانونگذاری، بخشی از کوشش‌های نظری توسعه داده شده توسط این دانش نوین است. موضوع فلسفه قانونگذاری، ارتقای کیفیت قوانین و هدف غایی آن، کمک به تحقق حاکمیت قانون و حکمرانی خوب است (وکیلان و مرکز مالگیری، ۱۳۹۵: ۲۹). قانونگذاری پراکنده، به تورم قوانین انجامیده و بایست برای آن چاره‌ای اندیشیده شود (مرکز مالگیری و مهدی‌زاده، ۱۳۹۴: ۱۵۸). حال پرسش این است که تورم قانونگذاری، جنگل قانون و قانون جنگل، در آینده تشدید خواهد شد یا تعدیل و حل می‌شود؟

عدالت تقنینی یا ناعدالتی تقنینی

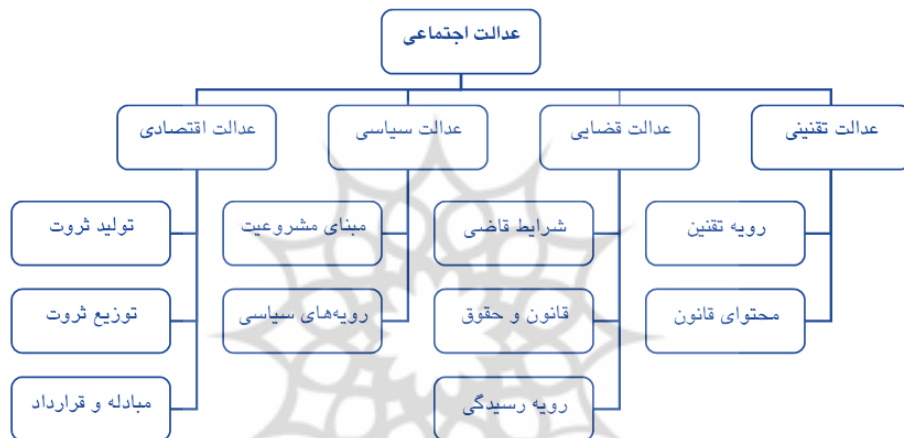
لازمه محقق شدن عدالت تقنینی، علاوه بر اصلاحات در قوانین قضایی، اقتصادی و سیاسی، نیازمند تحول در روال مندرج در آیین‌نامه داخلی مبنی بر تنظیم و تصویب قوانین در مجلس است. مضاف بر این موارد، بایست محتوای قوانین و نظارت بر حسن اجرای قوانین نیز عادلانه باشد (خاندوزی، ۱۳۸۸: ۱۴). عدالت تقنینی یا ناعدالتی تقنینی؟

جدول ۶- ابعاد و نقش‌های مجلس در مقابله با بی‌عدالتی

ریشه بی‌عدالتی / نقش مجلس	عملکردها (کارکنان یا مدیران)	رویه‌ها و سیاست‌های دولت یا قوه قضائیه	قوانین	نهادهای
مستقیم (تقنین)			✓	؟
غیرمستقیم (نظارت)	✓	✓		؟

(خاندوزی، ۱۳۸۸: ۲۶)

شکل ۳- ابعاد کلی عدالت

(خاندوزی، ۱۳۸۸: ۲۰)

تنقیح‌افزایی یا تنقیح‌زدایی

چرا تنقیح قوانین ضرورت دارد. وجود قوانین زیاد، زوائد و نسخ‌شدگی قوانین در کنار تضاد و تعارض و تناقضات قوانین و مقررات، بخشی از دغدغه‌مندی‌های خبرگانی است؛ اعم از قضات، حقوقدانان و وکلاء که به جهی و به نوعی با قانون سر و کار دارند. پیرایش و هرس از آن‌رو لازم است که این دغدغه‌ها مرتفع گردد. امروزه به دلیل انبوه شدن قوانین و تعدد و تکرر آن در زمینه موضوعات واحد، پیراستن قوانین و مقررات از موارد زائد و منسوخ و دسترسی به قوانین و مقررات عاری از تعارض و مغایرت با سایر قوانین و مقررات، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است (مردانی، ۱۳۸۵: ۱۸). با توجه به وضعیت موجود، اشاره شده در بالا، آینده تقنین متعلق به تنقیح‌زدایی است یا تنقیح‌افزایی؟

متن‌گرایی یا نیت‌بنیانی

دو نظریه تقنینی وجود دارد، نظریه منطق قانون که مربوط به تفسیر قانون است و نظریه فرایند قانونی که روند قانونگذاری را در بر می‌گیرد. هر یک از این دو نظریه به دو شاخه تقسیم می‌شوند. اولی به متن‌گرایی و نیت‌بنیانی تفکیک می‌شود و دومی ناظر بر دو مقوله تکثر‌گرایی و رویه قانونی است. پیروان متن‌گرایی در پی معنای عمومی کلمات ذکر شده در قانون هستند و نه نیت قانونگذار. متن‌گرایی، گاهی نظریه «معنی آشکار» خوانده می‌شود. طرفداران نیت‌بنیانی، متن‌گرایی را طرد می‌کنند. آنها قصد و مقصد قانونگذار را محور و مبنا می‌دانند و در پی آشکار کردن نیت پشت تصویب یک قانون است تا از این طریق بتواند قصد مدنظر را محقق کند (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۹۷: ۹ و ۱۰). متن‌گرایی و نیت‌بنیانی، هر دو توأمان وجود دارند اما در آینده کدام‌یک ممکن است وجه مؤثرتر و پُرنسنگ‌تری از خود به جای بگذارد؟ با لحاظ این مطلب که جایگاه برابرشان از لحاظ وزنی نیز در آینده متصور است.

تکثر‌گرایی یا رویه قانونی

دو نظریه منطق قانون و نظریه فرایند قانونی مربوط به تقنین هستند. نظریه‌های تفسیری قانون به دنبال آشکارسازی منطق قانون هستند. نظریه‌های روند قانونگذاری شامل تکثر‌گرایی و رویه قانونی می‌شوند. تکثر‌گرایی، گروه‌های ذی‌نفع در سیاست‌های تقنینی را مدنظر قرار می‌دهد. سیاست گروه‌های ذی‌نفع به «تکثر‌گرایی» منتج می‌شود و بر همین مبنا قدرت سیاسی در میان بازیگران سیاسی متعدد پخش و توزیع می‌شود. گروه‌های ذی‌نفع شامل احزاب سیاسی، اتحادیه‌ها و سازمان‌های زیست‌محیطی می‌شوند (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۹۷: ۱۱). نظریه‌های مربوط به رویه قانونی، فرایندهای قانونی و موانع سیاسی که یک لایحه طی می‌کند تا به قانون تبدیل شود را مورد توجه و در کانون خود قرار می‌دهند. در این گونه از نظریه‌ها پیش و بیش از توجه به نیت فردی قانونگذار، بر مبنای ساختارهای حقوقی و سیاسی کلان در نظام تقنینی کشور و اهمیت آنها، آشکارسازی منطق قانون دنبال می‌شود (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۹۷: ۱۲) تکثر‌گرایی یا رویه قانونی؟

انسان‌محوری یا فناوری‌محوری

با ظهور فناوری‌های جدید مثل هوش مصنوعی، تقنین می‌تواند از این گونه فناوری‌ها تأثیر بپذیرد. در حال حاضر این نقش، چندان آشکار و صریح نیست. در تقنین کنونی، انسان که البته هنوز با فناوری‌های نوین جایگزین نشده، دارای نقش اصلی است و فناوری در وضع قانون به نوعی در کنار و حاشیه قرار گرفته و محوریت تقنین به دست و بر دوش انسان است. اما ممکن است در آینده این گونه نباشد و انسان، میدان و کار را به فناوری‌های هوشمندی مثل هوش مصنوعی واگذارد و خود در کنار و حاشیه قرار بگیرد. قانونگذاری آینده، انسان‌محور یا فناوری‌محور (اعم از هوش مصنوعی و ...) خواهد بود؟

* منظر دوم: نمایندگی

نسبت آینده‌ها از منظر نمایندگی مدنظر قرار دارد، به این مفهوم که آینده‌های تعارضی تقنینی معطوف به نماینده‌بودن مطرح می‌گردد.

مردم‌سالاری اکثریت یا استبداد اکثریت

نماینده بودن امری غیرواقعی شده است. قانونگذاران و مجلس، دیدگاه‌های حوزه‌های انتخابیه خود را انعکاس نمی‌دهند و نه به سود آنها و نه به نمایندگی از آنها اقدام نمی‌کنند. نظریه غیرواقعی بودن نمایندگی، قائل به این نکته است که اقلیت‌ها، از فرایند سیاسی به حاشیه رانده شده‌اند و ذیل «استبداد اکثریت»^۱ قرار گرفته‌اند (وکیلان، ۱۳۹۰: ۲۵). کدامین آینده، نمایندگی واقعی یا غیرواقعی؟ مردم‌سالاری اکثریت یا استبداد اکثریت؟

قانونگذار انتخابی یا قانونگذار انتصابی

به دلیل اینکه پژوهش راجع به آینده است و طبق شکل ۱ یکی از عوامل شکل‌دهنده آینده تصاویر است، راجع به آینده‌های متصور باید طرح موضوع شود. وجود نمایندگان انتصابی هم در حال حاضر در ایران و جهان وجود دارد و هم مسبوق به سابقه است. بخشی و تعدادی از اعضای مجالس مشروطه و شورای ملی، مستقیماً توسط رأس حاکمیت گماشته می‌شدند. در حال حاضر نیز برخی حقوقدانان به صورت بالقوه از مجمع تشخیص به‌عنوان

1. Tyranny of Majority

مجلس دوم و از شورای نگهبان به عنوان مجلس سوم یاد می‌کنند، حال آنکه انتصاب در آن وجود دارد. پرسش این است که در صورت در نظر گرفتن چنین وضعیتی به عنوان یک امکان یا حتی صرفاً یک تصور، قانونگذاران و نمایندگان مجلس در آینده غالباً انتخابی‌تر خواهند بود یا این امکان وجود دارد که انتصابی هم باشند؟ اگر پاسخ آری است، آیا ممکن است غلبه با انتصابی‌ها باشد؟

* منظر سوم: مجلس شورای اسلامی

در این بخش، نسبت آینده‌های تعارضی قانونگذاری با محوریت قوه مقننه مدنظر قرار می‌گیرد. در ادامه به موارد مرتبط اشاره شده است.

تک‌مجلسی، دو‌مجلسی یا چندمجلسی

نظام‌های قانونگذاری دو‌مجلسی رهورد جامعه زمین‌سالار قرون ۱۷ و ۱۸ میلادی است. علاوه بر این، کتاب روح‌القوانین منتسکیو که مبتنی بر نظام پارلمانی بریتانیا بود نیز بر چنین نظام تقنینی مؤثر بود. علی‌رغم بنیان‌های فوق‌کشورهایی مانند دانمارک، ایسلند و ایالت نبراسکا، پارلمان دو‌مجلسی را با نظام تک‌مجلسی جایگزین کردند (گروسی و باصری، ۱۳۹۸: ۴۷). هایک معتقد بود کلیدی‌ترین اهرم تحدید اعمال اختیارات مجلس، اصل حاکمیت قانون است. او دو گونه قانون را از همدیگر تفکیک می‌کند؛ «نوموس^۱» و «تز^۲». «نوموس» قوانینی هستند که برخاسته از نظم خودجوش بوده و انسان، عامدانه آن را به وجود نیاورده است. اما «تز» قوانین تصویب شده توسط مجلس است که برای ساماندهی امور حکمرانی وضع شده و در راستای پایه‌ریزی سازمان‌هایی با اهدافی مشخص قرار دارند (مرکزالمیری، ۱۳۹۴: ۱۷۴). قوانین دسته اول بر اصول کلی من جمله آزادی و عدالت دلالت دارند و تمامی قوانین تصویب شده در مجلس باید با آنها سازگاری داشته باشند. اما چنانچه نظام تقنینی، دارای صلاحیت قانونگذاری مغایر با آن اصول کلی و «پیشینی» باشد و یا از آن بدتر، مجلس قوانینی وضع کند که ماهیتی نوموسی داشته باشد، عملاً مجلس قدرت مطلقه‌ای شبیه پادشاهان خودکامه قرون پیشین خواهد داشت و نمایندگان

1. Nomos
2. Thesis

مجلس به کمک اختیاراتشان که بر مبنای آرای مردمی به آنان تفویض شده، می‌توانند قوانینی مغایر با حقوق و آزادی‌های مردم تصویب کنند. اما اگر مجلس، تحدید به قانونگذاری گونه «تز» بشود، قدرت مجلس محدود به امور حاکمیتی و مشخصاً سامان‌دهی امور روزمره و تمشیت امور اداری خواهد شد (مرکز مالگیری، ۱۳۹۴: ۱۷۵).

هایک با ارائه راهکاری اجرایی، راه حل (مرکز مالگیری، ۱۳۹۴: ۱۷۶) مسأله را دو مجلسی کردن نظام تقنینی می‌داند. مجلس اول، «مجلس قانونگذاری حقیقی» است با رسالت تدوین و تصویب اصول کلی و با ثباتی که فعالیت‌های جامعه بر اساس آن اصول تنظیم شود. خروجی چنین مجلسی بایست منطبق با عقاید اکثریت اعضای جامعه در خصوص رفتار عادلانه و غیر عادلانه باشد، نه خواسته‌ها و مطالبات گروه‌های خاص. مجلس دوم با مسائل و امور مربوط به نحوه حکمرانی سروکار دارد و مأموریت و رسالتش، وضع هر قانونی است به جز قوانین مرتبط با رفتار عادلانه.

هاک به این باور است که با تمایز اختیارات و تکالیف این دو مجلس و لحاظ کردن سایر تدابیر مانند پیش‌بینی ویژگی‌هایی اختصاصی برای اعضای هر یک از این مجالس (از جمله سن نمایندگان عضو و مدت متفاوت برای نمایندگی)، می‌توان اعمال اختیارات مجلس را تحدید نمود. هدف اصلی هایک از این پیشنهاد، تأسیس مجلس تقنینی دومی است که به‌عنوان سرسپرده حاکمیت عمل نکند و نهادی وابسته به حکومت نباشد تا از طریق ایفای نقش تسهیل‌گر تقنینی، به حکمرانی در دستیابی به مقاصد موقت و زودگذر کمک کند.

مبانی نظری نظریه فوق این است که برای تحقق حاکمیت قانون، ضرورت دارد قوه مقننه در چارچوب قواعدی دائمی و غیرقابل خدشه در امر قانونگذاری تحدید شود؛ محدودیت‌هایی که حتی یک مجلس متشکل از اعضای منتخب به نحو مردم‌سالار، نتواند آن را نادیده بگیرد (مرکز مالگیری، ۱۳۹۴: ۱۷۷). حال پرسش این است که در پرتو رویکرد کارکردمحور، قوه مقننه ایران با توجه به نهادهایی که به انحای مختلف بطور مستقیم در اعمال وظایف قوه مقننه دخالت دارند، در ردیف کدامیک از نظام‌های تقنینی قرار می‌گیرد؟ تک مجلسی؛ دو مجلسی یا حتی سه مجلسی؟ (وکیلان، ۱۳۹۰: ۲۳۵). از میان آینده‌های تک مجلسی، دو مجلسی یا چند مجلسی، کدامین سو روی خواهد داد؟

صحن محوری یا کمسیون محوری

بررسی طرح محوری یا لایحه محوری بر اساس آیین‌نامه‌های داخلی و رویه‌های تقنینی کشورها، مجالس را بر مبنای سطح وابستگی به صحن علنی یا کمسیون‌های تخصصی به دو گروه دسته‌بندی می‌کند: صحن محور و کمسیون محور (وکیلان، ۱۳۹۰: ۲۵۶ و ۲۵۵) آینده متعلق به کدام است؟ صحن یا کمسیون؟

تفکیک قوا یا تفکیک احزاب سیاسی

حزب‌ها در سیاست مردم‌سالاری به‌عنوان واسطه و رابط عمل می‌کنند. حزب‌ها در مردم‌سالاری و به‌ویژه انتخابات و نهایتاً اجرا و اعمال و انتقال قدرت سیاسی به چنان جایگاه و اهمیتی دست یافته‌اند که گروهی از خبرگان علوم سیاسی اخیراً به‌جای گفتمان «تفکیک قوا» از رویکرد «تفکیک احزاب سیاسی» سخن به میان آورده‌اند (جاندا، ۱۳۹۲: ۱). منظور از رویکرد «تفکیک احزاب سیاسی» این است که احزاب به چنان جایگاه، شأن و قدرتی دست یابند که جای قوای سه‌گانه را بگیرند؛ البته نه به معنای متعارف، رایج و مصطلح که در آن حزب، قدرت را در یک یا چند قوه به دست می‌گیرد بلکه به این مفهوم که خود حزب بر جای و به جای یک یا دو یا هر سه قوه قرار می‌گیرد. در حالت متعارف، ماهیت و هویت قوه همچنان قوه باقی می‌ماند ولی در رویکرد «تفکیک احزاب سیاسی»، قلب ماهیت و هویت از قوه به حزب رخ می‌دهد. یک نمونه قابل اشاره اتفاقات، تغییرات و بحران‌های ناشی از چنین نگاهی در سرزمین‌های اشغالی است که یک حزب در پی آن است که جایگزین جایگاه قوه قضائیه گردد. تقنین آینده با تفکیک قوا و رویکرد «تفکیک احزاب سیاسی» چه نسبتی خواهد داشت؟

دیپلماسی پارلمانی شناور یا نفی لابی محوری

در مطالعات تقنینی دانشگاهی از دیپلماسی پارلمانی واشتگتن به دلیل تأثیرگذاری لابی‌های متعدد بر آن، به «دیپلماسی پارلمانی شناور» تعبیر می‌شود (ناطق‌نوری، ۱۳۹۴: ۱). آیا آینده قوه مقننه در ایران، سمت و سوی دیپلماتیک شناور خواهد داشت؟

در رأس امور بودن یا نبودن

این داعیه که مجلس دیگر «در رأس امور» نیست، دال بر این نظر بوده که بیان امام (ره) ناظر بر قبل از اصلاح قانون اساسی در سال ۱۳۶۸ است. این مجادله، جدال مابین دو قوه مجریه و مقننه و برداشت‌های حقوقی پیرامون آن را گسترش داده است (مهرپور، ۱۳۹۰: ۱). آیا در آینده «در رأس امور» بودن مجلس، پررنگ‌تر خواهد بود؟

حکمرانی‌پارلمانی، ریاستی، نیمه‌ریاستی نیمه‌پارلمانی یا مختلط اسلامی

نمونه شاخص نظام‌های ریاستی، ایالات متحده (کامن‌لا)، نظام‌های پارلمانی، انگلستان (کامن‌لا)، نظام‌های نیمه‌ریاستی یا نیمه‌پارلمانی، فرانسه و آلمان (رومی ژرمن)، و نظام‌های مختلط اسلامی، مصر و مالزی (اسلامی) هستند (موثق و همکاران، ۴). آینده پارلمانی یا آینده ریاستی یا همین وضعیت فعلی نیمه‌پارلمانی نیمه‌ریاستی یا مختلط اسلامی؟ کامن‌لا یا رومی ژرمن یا اسلامی؟ و تأثیرشان بر تقنین چگونه خواهد بود؟

قوه مقننه یا قوه مجریه

تفکر نوظهور افول قوه تقنینی، دیدگاهی شگفت‌آور نیست. در قرن نوزدهم، مجالس از حیث تعدد و اعتبار سیاسی، توسعه و گسترش یافتند. هرچند کشورهایی مانند آلمان بودند که چنین دوره و دورانی را از سرنگذارند و انباشت تجربه برایشان محقق نگردید. پارلمانتاریسم از مشخصه‌های قرن نوزدهم بود (وکیلان، ۱۳۹۰: ۱۱۲). اما پیش از آنکه این وضعیت ثبات یابد، رو به افول نهاد. قوای تقنینی، ضعیف‌تر از آن بودند که بتوانند در برابر فشارهایی که به نفع غلبه یافتن قدرت قوه مجریه اعمال می‌شد، پایداری کنند. نتیجه آنکه احزاب که نامزدها را انتخاب و برنامه کار قوای قانونگذاری را تنظیم می‌کردند، بر فرایندهای انتخاباتی و پارلمانی مسلط شدند. سران احزاب پیروز، سمت‌های کلیدی قوه مجریه را در اختیار گرفته و در خصوص اینکه چه لایحه‌هایی بایست برای تصویب به قوه قانونگذاری ارائه شود اعمال نظر می‌کردند. این وضعیت باعث شد مرکز ثقل سیاستگذاری از قوای مقننه به قوه مجریه منتقل شود (وکیلان، ۱۳۹۰: ۱۱۳). کدامین مرکز ثقل سیاستگذاری؛ مقننه یا مجریه؟

مرکز محور، استانی یا فدرالی

در انتخابات مرکز محور که همان وضعیت فعلی است، نقش غالب، پررنگ و محوری با وزارت کشور است و مراکز استان و مشخصاً استانداری‌ها ذیل آن قرار می‌گیرند. در انتخابات استان محور، غلبه اختیارت و محوریت با استان است. انتخابات فدرالی همان نوع استانی است که توأم با استقلال مراکز است که منتج به داشتن مجالس استانی خواهد شد. در انتخابات تقنینی آینده، کدامیک از وضعیت‌های مرکز محور یا استانی یا فدرالی، محتمل تر است و تأثیر آن بر تقنین چه و چگونه خواهد بود؟

انتخابی، انتصابی یا ترکیبی

یکی از عوامل شکل دهنده آینده تصاویر است، راجع به آینده‌های متصور بایست طرح موضوع شود. وجود نمایندگان انتصابی هم در حال حاضر در ایران و جهان وجود دارد و هم مسوق به سابقه است. بخشی و تعدادی از اعضای مجالس مشروطه و شورای ملی، مستقیماً توسط رأس حاکمیت گماشته می‌شدند. برخی حقوقدانان به صورت بالقوه از مجمع تشخیص به عنوان مجلس دوم و از شورای نگهبان به عنوان مجلس سوم یاد می‌کنند، حال آن که انتصاب در آن وجود دارد و شورای نگهبان، ترکیب و جمع انتخاب و انتصاب است. در صورت در نظر گرفتن چنین وضعیتی به عنوان یک امکان یا حتی صرفاً یک تصور، سوگیری قوه مقننه و مجالس آینده به کدامیک از روندهای انتخابی، انتصابی و یا ترکیبی و بینابینی (مانند شورای نگهبان) تمایل و گرایش بیشتری خواهد یافت؟ آیا آینده، روندی متمایز از این سه را متصور خواهد بود؟

انتخابات حزبی و غیرمستقیم یا مستقیم و غیرحزبی

در انتخابات فعلی مجلس، نمایندگان مستقیماً با آرای مردم انتخاب می‌شوند؛ اگر این وضعیت به عنوان «انتخابات مستقیم و غیرحزبی» در نظر گرفته شود در نقطه مقابل آن، انتخاب نمایندگان مجلس از طریق اختصاص رأی مردم به فهرست اعلامی احزاب و نه نامزدهای پیشنهادی درون فهرست اعلام شده، به عنوان «انتخابات حزبی و غیرمستقیم» در نظر گرفته خواهد شد. در حال حاضر طبق قانون انتخابات و قانون احزاب، «انتخابات حزبی

و غیرمستقیم» امکان‌پذیر نیست. آیا مجالس آینده با انتخابات حزبی و غیرمستقیم تشکیل خواهند شد یا به نحو مستقیم و غیرحزبی، انتخابات برگزار می‌شود؟

پرسش‌های پژوهش

بخش اول تحقیق، مطالعه نسبت‌های سه‌گانه آینده‌ها در پی تعیین وضعیت تعارض، تعادل و تعاون، به‌عنوان سه نسبت مابین آینده‌ها است. وضعیت‌های متعارض، متعادل یا متعاون، سه نسبتی است که بین آینده‌ها برقرار است. طبق توضیحات و شرحی که تا این بخش مطرح شده، نسبت آینده‌ها با نام‌های «تعارض»، «تعادل» و «تعاون» یک حال+ت سه‌گانه است.

بر اساس نتایج مطالعه فوق، در بخش دوم پژوهش، دیدبانی یک مورد مطالعاتی بر اساس گزینش یکی از وضعیت‌های نسبت‌های آینده‌ها که در مطالعه تطبیقی طرح شد، انجام می‌شود. وضعیت منتخب، تعارض آینده‌ها بوده که مبین شرایط آینده‌های متعارض است. مورد مطالعاتی، آینده‌های تعارضی قانونگذاری است که فضای آینده‌های متعارض حکمرانی تقنینی را مدنظر قرار داده است. آیا آینده‌های قانونگذاری که نسبت به یکدیگر دارای تضاد و تقابل هستند، در آینده به جهت و سمت خاصی سوگیری خواهند داشت یا در وضعیت تعادل بینابینی و برابر، به نوعی ثبات و استقرار خواهند رسید؟ در صورت سوگیری، کدام آینده بیشتر غالب بوده و مسلط‌تر خواهد شد؟ پرسش این است «آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی، در کدام وضعیت قرار خواهند گرفت؟» به همین منظور یک پرسشنامه دلفی فازی با ۳۲ گویه تنظیم شده است.

روش پژوهش

پژوهش با استفاده از روش مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای آغاز و به کمک پرسشنامه آرای خبرگان و دلفی فازی ادامه یافت. منطبق با این روش در گام نخست، ادبیات آینده‌های بدیل مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت و بر اساس آن یک پرسشنامه‌ای ۵ سؤالی طراحی شد. پرسشنامه در اختیار خبرگان آینده‌پژوهی قرار گرفت. در گام دوم، ادبیات آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی مطالعه شد و منبعث از تقابل و تضاد آینده‌ها در حوزه قانونگذاری، پرسشنامه‌ای ۳۲ سؤالی به سبک دلفی فازی تنظیم گردید. این پرسشنامه در

دو مرحله در اختیار خبرگانی اعم از نمایندگان ادواری، سابق و اسبق مجلس شورای اسلامی، حقوقدانانو متخصصان حکمرانی قرار گرفت و اتفاق نظرهای به‌دست آمده تعیین شد.

مراحل انجام پژوهش و گردآوری داده‌ها

پژوهش آغازین یعنی مطالعه نسبت آینده‌ها، در چهار مرحله صورت گرفت: مرحله اول مرور ادبیات، مرحله دوم تنظیم پرسشنامه، مرحله سوم اجرای پرسشنامه و مرحله چهارم وضعیت نسبت آینده‌ها به عنوان نتایج پژوهش پایانی یا همان دیدبانی آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی، طی پنج مرحله صورت گرفت: در مرحله اول مرور ادبیات آینده‌های متعارض قانونگذاری انجام شد که مبنای تنظیم پرسشنامه در مرحله دوم است؛ در مراحل سوم و چهارم، اجرای دو دور دلفی فازی انجام و در مرحله پایانی نیز نتایج اتفاق نظر خبرگان مشخص شد. شکل ۴ ساختار اجرای پژوهش است.

شکل ۴- ساختار اجرای پژوهش

اجرای پژوهش

نتایج پژوهش گام اول، یعنی مطالعه نسبت آینده‌ها به عنوان ورودی گام دوم یا همان دیدبانی آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی پژوهش عمل کرده و به این ترتیب با انتخاب گونه تعارضی در نسبت آینده‌ها، آینده آینده‌های تقنینی متعارض، تعیین و تحت

دیدبانی قرار گرفت. پژوهیدن این دو گام مکمل در ادامه آمده است.

مطالعه نسبت‌های سه‌گانه آینده‌ها

نسبت آینده‌ها با یکدیگر به سه دسته تعارض (تضاد، ناسازگاری، اختلاف، عدم تفاهم، ناهمزیستی، تقابل)، تعادل (انصاف و تساهل) و تعاون (ائتلاف، سازگاری، تفاهم، همزیستی و تعامل) گروه‌بندی می‌شود.

دیدبانی آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی

بر اساس پرسشنامه دلفی فازی تنظیم شده که طی دو مرحله برای خبرگان ارسال شد، آرای ایشان گردآوری گردید. در مرحله اول، گروه خبرگان مشتمل بر ۱۹ نفر بود که در مرحله دوم به علت ریزش مشارکت خبرگان، این تعداد به ۱۳ نفر کاهش یافت. با توجه مقایسه دو دور دلفی اجرا شده و میزان اختلاف نظر کمتر از ۱۰ درصدی در تمامی موارد ۳۲ گویه اعلامی، اتفاق نظر حاصل شد.

تجزیه و تحلیل

تجزیه و تحلیل پژوهش به تفکیک مطالعه نسبت‌های سه‌گانه آینده‌ها و دیدبانی آینده آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی در ذیل آورده شده است.

مطالعه نسبت‌های سه‌گانه

بر مبنای میانگین نظرات خبرگان در خصوص هر یک از گویه‌های پنج‌گانه که حاصل اجرای دلفی دو مرحله‌ای است، مواردی که در پرسش پژوهش به‌عنوان مورد سؤال طرح شده بود، مشخص گردید. جدول ۷ خلاصه تجزیه و تحلیل مقادیر نتایج حاصل از پرسشنامه به کمک نرم‌افزار اکسل را نشان می‌دهد.

جدول ۷ - نتایج محاسبات میانگین آرای خبرگان به کمک نرم‌افزار اکسل در خصوص نسبت آینده‌ها

گویه	درصد میانگین میزان موافقت خبرگان
تأیید وجود وضعیت تعارض در نسبت آینده‌ها	٪۶۱
تأیید وجود وضعیت تعاون در نسبت آینده‌ها	٪۶۴
تأیید وجود وضعیت تعادل در نسبت آینده‌ها	٪۵۱

به این نسبت‌های سه گانه باید به‌عنوان آستانه‌های مطلق نگاه کرد که مابین آنها حالتی طیفی و پیوستاری وجود دارد به نحوی که هم‌پوشانی آنها امکانپذیر است. بر اساس اطلاعات و اعداد و ارقام مندرج، به تفکیک هر یک از گویه‌ها از لحاظ نظری، ذهنی و انتزاعی که مبتنی بر منطق ایده‌پردازی مفهوم «نسبت آینده‌ها» و مستقل از مصادیق عینی و میدانی است، گزاره‌های ذیل قابل ارائه است:

- تأیید وجود وضعیت تعارض در نسبت آینده‌ها؛
- تأیید وجود وضعیت تعاون در نسبت آینده‌ها؛
- تأیید وجود وضعیت تعادل در نسبت آینده‌ها.

دیدبانی آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی

میانگین نظرات خبرگان به ازای هر گویه به تفکیک دو مرحله اجرای دلفی فازی، وضعیت آینده آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی مشخص گردید. در جدول ۸ خلاصه تجزیه و تحلیل مقادیر اختلاف این میانگین‌ها، نتیجه اجرای دو دور دلفی و محاسبات فازی اندازه‌گیری شده با استفاده از نرم‌افزار اکسل ارائه شده است.

جدول ۸- نتایج محاسبات فازی دلفی دیدبانی آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی به وسیله

نرم‌افزار اکسل

نتیجه	اختلاف دو مرحله	میانگین فازی میزان موافقت (۰ تا ۱)		گویه
		مرحله اول	مرحله دوم	
اتفاق نظر	۰/۰۱	۰/۵۱	۰/۵۰	لایحه بنیان
اتفاق نظر	۰/۰۴	۰/۶۱	۰/۵۷	قانونگذاری عرفی
اتفاق نظر	۰/۰۵	۰/۵۹	۰/۶۴	سنت آمریکایی انگلیسی
اتفاق نظر	۰/۰۲	۰/۶۳	۰/۶۵	تورم قانونگذاری
اتفاق نظر	۰/۰۳	۰/۵۴	۰/۵۱	عدالت تقنینی
اتفاق نظر	۰/۰۳	۰/۶۰	۰/۶۳	تنقیح افزایی
اتفاق نظر	۰/۰۵	۰/۵۶	۰/۶۰	متن‌گرایی
اتفاق نظر	۰/۰۳	۰/۵۶	۰/۵۲	رویه قانونی
اتفاق نظر	۰/۰۷	۰/۵۷	۰/۵۰	فناوری محور

ادامه جدول ۸

گویه	میانگین فازی میزان موافقت (۰ تا ۱)	اختلاف دو مرحله	نتیجه
مردم‌سالاری اکثریت	۰/۵۱	۰/۵۲	اتفاق نظر
انتخابی‌تر	۰/۶۱	۰/۶۱	اتفاق نظر
تک‌مجلسی	۰/۶۵	۰/۶۴	اتفاق نظر
کمیسیون‌محور	۰/۷۳	۰/۷۵	اتفاق نظر
دیپلماسی پارلمانی شناور (لابی)	۰/۶۹	۰/۷۵	اتفاق نظر
در راس‌امور بودن مجلس	۰/۳۴	۰/۲۶	اتفاق نظر
نظام نیمه ریاستی نیمه پارلمانی	۰/۴۲	۰/۴۸	اتفاق نظر
انتخابات استان‌محور	۰/۴۵	۰/۴۳	اتفاق نظر
قوه مقننه «انتخابی‌تر»	۰/۶۹	۰/۷۳	اتفاق نظر
انتخابات‌مستقیم و غیرحزبی	۰/۶۸	۰/۷۱	اتفاق نظر

بر روی کلیه ۳۲ گویه مندرج در پرسشنامه دوم مربوط به اجرای دلفی فازی دو مرحله - ای با موضوع «آینده‌های تعارضی تقنینی»، اتفاق نظر خبرگان حاصل شد. از میان این ۳۲ گویه، تعداد ۱۹ گویه وجود داشت که اتفاق نظر به دست آمده نسبتاً ضعیف و شکننده بود و علی‌رغم داشتن تأیید خبرگان، به منظور تقویت نتایج تحقیق، این ۱۹ گویه از بخش تجزیه و تحلیل یافته‌ها حذف و از بهره‌برداری پژوهشی آنها صرف‌نظر شد. بر اساس اطلاعات و اعداد و ارقام مندرج در دو ستون اختلاف و نتایج، به تفکیک هر یک از گویه‌ها، گزاره‌های ذیل در خصوص آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی قابل ارائه است:

- مجالس لایحه بنیان‌تر؛
- تعادل بین قانونگذاری عرفی و قانونگذاری حکومتی؛
- سنت آمریکایی انگلیسی؛
- تورم قانونگذاری؛
- عدالت تقنینی؛

- تنقیح‌افزایی؛
- متن‌گرایی؛
- رویه قانونی؛
- فناوری محوری؛
- مردم‌سالاری اکثریت؛
- قوه مقننه انتخابی‌تر؛
- تک‌مجلسی؛
- کمیسیون محوری؛
- دیپلماسی پارلمانی شناور (لابی)؛
- در راس امور بودن مجلس؛
- نظام نیمه‌ریاستی نیمه‌پارلمانی؛
- انتخابات استان محور؛
- قوه مقننه انتخابی‌تر؛
- انتخابات مستقیم و غیرحزبی.

با تقویت قوه مجریه و وجه عرفی و مردمی، در کنار گسترش لابی‌گری و رشد نقش هوش مصنوعی در قانونگذاری و علی‌رغم حفظ وضعیت تک‌مجلسی، فضا برای استان-گرایی و تمرکززدایی بازتر خواهد شد، هرچند که احزاب همچنان در حاشیه مانده و به متن کشانده نخواهند شد.

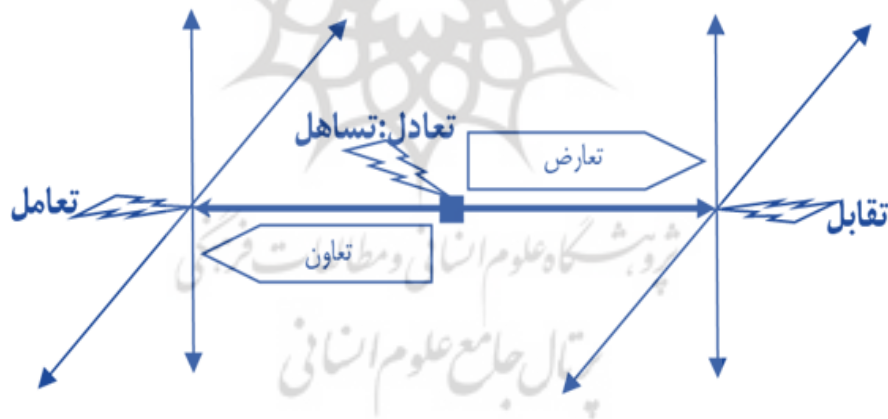
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

نتیجه‌گیری

طبق آنچه در بخش تجزیه و تحلیل ارائه شد سه نوع آینده‌های تعارضی، تعاونی و تعادلی، نشان‌دهنده وضعیت‌های آینده‌ها نسبت به یکدیگر است. تعارض، تعاون و تعادل به ترتیب مفاهیم تقابل، تساهل و تعامل را تداعی می‌کنند. تقابل به معنای تعارض توأم با اقدام و عمل علیه یک موضع است. تعامل نیز از جنس اقدام و عمل است اما با این تفاوت که له موضع مدنظر صورت می‌گیرد. مفهوم تساهل، فقدان اقدام و بی‌عملی را در بر داشته و به نوعی منفعلانه محسوب می‌شود که حالتی بی‌طرفانه و خنثی دارد و همراه با مدارا است.

تمامی آنچه که در بخش نخست پژوهش تحت عنوان «نسبت آینده‌ها» آمده و قبل از ورود به مقوله تقنین طرح موضوع شده است؛ از منظر ذهنی، انتزاعی و نظری مورد مذاقه قرار گرفته به نحوی که بتواند منطق مفهوم «نسبت آینده‌ها» را پایه‌گذاری نموده و منتقل نماید. باید به این نکته دقت شود که در بخش نخست پژوهش، ذهن محقق به سمت مصادیق خارجی، عینی و میدانی مانند مقوله تقنین، سوگیری پیدا نکند تا منطق مفهوم «نسبت آینده‌ها» به نحو دقیق و روشن ایده‌پردازی شود و امکان وجودی سه نوع نسبت میان آینده‌ها از لحاظ ذهنی و نظری تأیید شود. به این نسبت‌های سه‌گانه باید به‌عنوان آستانه‌های مطلق نگاه کرد که مابین آنها حالتی طیفی و پیوستاری وجود دارد به نحوی که هم‌پوشانی آنها امکانپذیر است. شکل ۵ تصویری ادغامی از این سه‌گانه‌های نسبت آینده‌ها را نشان می‌دهد. محورهای سمت چپ و راست شکل، گویای زمینه‌هایی است که در آنها تعامل یا تقابل صورت می‌گیرد. لازم به توضیح است تعداد محورها می‌تواند بین یک مورد تا چند عدد متغیر باشد که این بسته به تعدد زمینه‌های تقابل یا تعامل است.

شکل ۵- بردارهای نسبت‌های سه‌گانه آینده‌ها

برای نتیجه‌گیری پژوهش دیدبانی آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی، می‌توان آنچه که در بخش تجزیه تحلیل ذکر شد را در دسته‌بندی‌ها و گروه‌سازی‌های مشابه و هم‌خانواده، به نحو یکپارچه جمع‌بندی نمود:

- تقویت قوه مجریه و کم‌رنگ‌تر شدن نقش و جایگاه مجلس شورای اسلامی به عنوان قوه مقننه؛
- تقویت وجه عرفی و مردمی؛
- قوت گرفتن لابی‌گری و لابی‌محوری و تضعیف رویه‌های قانونی؛
- رشد جایگاه فناوری و هوش مصنوعی نسبت به وجه انسان‌محوری تقنین؛
- استان‌گرایی و تداوم حفظ وضعیت تک‌مجلسی؛
- عدم توانایی تحقق تحزب واقعی و فقدان اقتناع توده‌ها جهت جذب.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Abbas Soleimani		https://orcid.org/0000000195031472
Hakem Ghasemi		https://orcid.org/0000000187148611
Iraj Goljani Amirkhiz		https://orcid.org/0009000503889161
Abbas Moghtadaei		https://orcid.org/0009000738626921

منابع

- احمدیان، مهدی؛ پدرام، عبدالرحیم و زالی، سلمان، (۱۳۹۴)، «طراحی الگوی اولویت‌گذاری پابرجا در صنایع راهبردی»، به‌بود مدیریت، زمستان، دوره ۹، شماره ۳۰، ص ۳۱۵۹.
- ادیانی، سیدیونس، (۱۳۸۴)، رساله حکومتی در قانونگذاری، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۷۳۲۴، کد موضوعی ۴۱۰.
- انگک، اسوین، (۱۳۸۶)، تورم قانونگذاری و کیفیت قانون، حسن و کیلیان، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۸۳۱۳، کد موضوعی ۲۴۰.
- جاندا، ک، (۱۳۹۲)، قانونگذاری درباره احزاب، مهدی نژادخلیلی، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۱۲۹۲۲، کد موضوعی ۲۶۰.
- حسینی، سیدابراهیم، (۱۳۹۱)، «محدودیت‌های مجلس شورای اسلامی در قانون‌گذاری (موضوع

- اصل ۷۱ قانون اساسی)، «حکومت اسلامی، زمستان، دوره ۱۷، شماره ۶۶، ص ۱۶۳۱۹۴.
- خاندوزی، سیداحسان، (۱۳۸۸)، گستره قانونگذاری برای تحقق عدالت، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۹۹۳۱، کد موضوعی ۲۲۰.
 - سعید، پدرام و محمدعلی پور، فریده، (۱۳۸۲)، راهنمای سیاستگذاری در قانونگذاری: بررسی الگوی «ارزیابی تأثیرات قانون» (RIA)، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۶۷۶۴، کد موضوعی ۲۷۰.
 - سلیمانی، عباس، (۱۳۹۶)، «مطالعات آینده بر اساس فلسفه افلاطون، کانت و نیچه؛ پساآینده پژوهی و جایگاه آینده پژوهی در ساختارهای سازمانی و سیاسی»، *آینده پژوهی ایران*، بهار و تابستان، دوره ۲، شماره ۱، ص ۲۷۵۳.
 - شیخ‌الاسلامی، خالد، (۱۳۹۷)، منطق در نظریه و عمل قانونگذاری، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۱۵۹۱۱، کد موضوعی ۳۳۰.
 - کمیجانی، علی؛ عیوضی، محمدرحیم؛ بزرگمهری، مجید و نظامی پور، قدیر، (۱۳۹۸)، «سیمای حکمرانی مطلوب در آینده پژوهی: از تصویربرداری تا شکل‌بخشی آینده»، *آینده پژوهی ایران*، بهار و تابستان، دوره چهار، شماره ۱، ص ۲۰۷۲۳۵.
 - گروسی، حسن و باصری، بابک، (۱۳۹۸)، «تحلیل ساختاری کارکردی نظام‌های تقنینی تک-مجلسی و دومجلسی؛ جهات توجیهی و نگاه انتقادی»، *دانش حقوقی عمومی، زمستان، دوره ۸*، شماره ۲۶، ص ۴۷۶۸.
 - گلن، ج. س. و گوردون، ت. ج.، (۱۳۹۵)، *مرجع روش‌شناسی آینده پژوهی*، ابوذر سیفی کلستان، جلد اول، چاپ اول، تهران: دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج) با همکاری انتشارات فرهیختگان دانشگاه.
 - مردانی، پروانه، (۱۳۸۵)، همایش یکصدمین سال قانونگذاری (نیازها و چالش‌ها خلاصه سخنرانی‌های ایراد شده)، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۷۸۸۵، کد موضوعی ۳۰۰.
 - مرکز مالگیری، احمد، (۱۳۹۴)، *حاکمیت قانون: مفاهیم، مبانی و برداشت‌ها (ویراست دوم)*، چاپ سوم، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
 - مرکز مالگیری، احمد و پارسا، محمدباقر، (۱۳۹۲)، اولویت قانونگذاری از طریق لایحه یا طرح؟ بررسی آماری نقش قوای مجریه و مقننه در ابتکار قانونگذاری، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۱۳۰۰۲، کد موضوعی ۳۲۰.
 - مرکز مالگیری، احمد و عطار، سعید، (۱۳۹۷)، «آسیب‌شناسی قانونگذاری در ایران از منظر رویه

- ابتکار قانونگذاری»، مجلس و راهبرد، زمستان، بیست و پنجم، ۹۶. ص ۲۱۳۲۳۶.
- مرکز مالگیری، احمد و مهدی‌زاده، مهدی، (۱۳۹۴)، «قانونگذاری پراکنده در نظام تقنینی»، پژوهش حقوق عمومی، تابستان، دوره ۱۷، شماره ۴۷. ص ۱۵۷۱۸۴.
 - موثق، آناهیتا و همکاران، (۱۳۸۳)، خلاصه‌ای از: مطالعه تطبیقی مجالس قانونگذاری ایران و برخی کشورهای جهان (انگلستان، فرانسه، آلمان، ایالات متحده، آفریقای جنوبی، مصر و مالزی) [فصول مقدماتی و جمع‌بندی]. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۷۰۲۴، کد موضوعی ۴۱۰.
 - مهرپور، حسین، (۱۳۹۰)، ۲. جایگاه و حوزه صلاحیت مجلس قانونگذاری در قانون اساسی، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۱۰۹۴۶، کد موضوعی ۲۹۰.
 - ناطق‌نوری، حمیدرضا و حسینی، سیدحسین، (۱۳۹۴)، دیپلماسی پارلمانی آمریکا در قبال ایران (۱) رویکرد مجمع قانونگذاران یهود کنگره در قبال جمهوری اسلامی ایران، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۱۴۳۴۳، کد موضوعی ۲۶۰.
 - و کیلیان، حسن، (۱۳۹۰)، گفتارهایی در قانون و قانونگذاری (مجموعه مقالات)، چاپ اول، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
 - و کیلیان، حسن و مرکز مالگیری، احمد، (۱۳۹۵)، «مقدمه‌ای بر فلسفه قانون‌گذاری: در تکاپوی ارتقای کیفیت قانون»، پژوهش حقوق عمومی، تابستان، دوره ۱۸، شماره ۵۱. ص ۲۹۵۴.
 - هاشمی، سید مناف و بوچانی، محمدحسین، (۱۳۹۱)، «الزامات تحول رابطه قوه مقننه و مجریه با مدیریت محلی در افق ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران»، مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، تابستان، دوره ۴، شماره ۳. ص ۸۹۱۱۷.

References

- Angheloiu, Corina; Chaudhuri, Goldie & Sheldrick, Leila, (2017), "Fututre Tense: Alternative Fututres as a Design Method for Sustainability Transitions", *The Design Journal*, No. 20, sup1, p.S3213S3225, <https://doi.org/10.1080/14606925.2017.1352827>.
- Barredy, Celine, (2016), "In Search of Future Alternatives for Family Business: Family Law Contributions through Civil and Common Law comparison", *Futures*, No. 75, p. 4453.

- Botterhuis, Lineke et al., (2010), "Monitoring the Future, Building an Early Warning System for the Dutch Ministry of Justice", *Futures*, No. 42, p. 454–465.
- Bourmistrov, Anatoli & Amo, Bjorn Willy, (2022), "Creativity, Proactivity, and Foresight", *Technological Forecasting & Social Change*, No. 174, p.111.
- Chetaikina, Svetlana & Vashchanka, Vasil, (2017), "Gap for Improvement: Election Observation and Political Representation of Women in the OSCE Region", *Nordic Journal of Human Rights*, 35(4), p.392–406.
- Gallagher, Mark A.; Martin, Kiel M. & Perrin, Anna M, (2015), "Alternative Strategies: A systematic Approach to Generate Strategy Options", *Technological Forecasting & Social Change*, p.110, <http://dx.doi.org/10.1016/j.techfore.2015.09.021>.
- Gidley, Jennifer M, (2010), "Postnormal Priorities for Postnormal Times: A Rejoinder to Ziauddin Sardar", *Futures*, No. 42, p.625-632.
- Jones, Christopher, (2021), "Getting Past Cassandra: 21 C Slaughter", *Futures*, No. 132, p.15.
- Lidauer, Michael; Rabitsch, Armin & O'Rourke, Iris, (2017), "Mapping Legislation for Citizen and International Election Observation in Europe: A Comparative Analysis on the Basis of OSCE/ODIHR Reports", *Nordic Journal of Human Rights*, 35(4), p.360–374.
- Robinson, Douglas K. R et al., (2021), "Policy Lensing of Future-Oriented Strategic Intelligence: An Experiment Connecting Foresight with Decision Making Contexts", *Technological Forecasting & Social Change*, No. 169, p.112.
- Sardar, Ziauddin, (2010), "The Namesake: Futures; Futures Studies; Futurology; Futuristic; Foresight: What's in a Name?", *Futures*, No. 42, p.177-184.
- Slaughter, Richard A, (2019), "Farewell Alternative Futures?", *Futures*, <https://doi.org/10.1016/j.futures.2019.102496>.

- Son, Hyeonju, (2014), “Analysis of Reason and Countermeasures for Necessity of Alternative Future Discourses in South Korea”, *Futures*, No. 55, p.114, <http://dx.doi.org/10.1016/j.futures.2013.12.002>.

In Persian

- Adyani, Seyed Yonos, (2005), *Legislative Inflation and the Quality of Law*, Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran (IPRC), Report Serial Number 7324, Subject Code 410.
- Ahmadian, Mahdi; Pedram, Abdurrahim & Zali, Salman, (2016), “Designing Robust Prioritization Paradigm Focusing on Strategic Industries”, *Improvement Management*, Winter, Vol. 9, No. 30, p. 3159.
- Eng, Sevin, (2007), *Legislation Inflation and the Quality of Law*, Hassan Vakilian, Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran (IPRC), Report Serial Number 8313, Subject Code 240.
- Garousi, Hassan & Baseri, Babak, (2020), “Structural and Functional Analysis of Unicameral and Bicameral Legislative Systems; Justificatory Grounds and Critical Study”, *Public Law Knowledge*, Winter, Vol. 8, No. 26, p.4768.
- Glenn, J. C. & Gordon, T. J., (2016), *Futures Research Methodology*, Abouzar Seifi Kalestan, First Volume, First Print, Tehran: Baqiyatallah University of Medical Sciences in Cooperation with Farhikhtegan Daneshgah Publication.
- Hashemi, Seyed Manaf & Boochani, Mohammad Hossein, (2012), “Evolution Requirements Associated with Relationships of Legislative and Executive Organization with local Management of the Islamic Republic of Iran in 2025”, *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, Summer, Vol. 4, 3, p.89117.
- Huseini, Sayyed Ibrahim, (2013), “Limitations of the Islamic Consultative Assembly in Lawmaking (the Article 71 in the Constitution)”, *Islamic Government*, Winter, Vol. 17, No. 66, p.163194.

- Janda, Kenneth, (2013), *Adopting Party Law*, Mehdi Khalilnejad. Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran (IPRC), Report serial number 12922, Subject Code 240.
- Khandozi, Seyed Ehsan, (2009), *The Scope of Legislation for Justice*, Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran (IPRC), Report serial number 9931, Subject Code 220.
- Komijani, Ali; Eivazi, Mohammad Rahim; Bozorgmehri, Majid & Nezamipoor, Ghadir, (2019), "The Profile of Good Governance in Futures Studies: From Imaging to Shaping of the Future", *Iran Futures Studies*, Spring & Summer, Vol. 4, No. 1, p. 207235.
- Mardani, Parvaneh, (2006), *First decade in Iran's Legislative History (Challenges and Needs Summary of Speeches)*, Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran (IPRC), Report Serial Number 7885, Subject code 300.
- Markaz Malmiri, Ahmad, (2015), *The Rule of Law: Concepts, Basics and Understandings* (2nd Edition), 3rd Print, Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran (IPRC).
- Markaz Malmiri, Ahmad & Attar, Saeed, (2019), "The Pathology of Iranian Legislation System from the Perspective of the Legislative Initiative Procedure", *Majlis & Rahbord*, Winter, Vol. 25, 96, p. 213236.
- Markaz Malmiri, Ahmad & Mahdi zadeh, Mahdi, (2015), "Scattered Legislation in Iranian Legislative System", *Public Law Research*, Summer, Vol. 17, No. 47, p.157184.
- Markaz malmiri, Ahmad & Parsa, Mohammadbaqer, (2013), *The Priority of Legislation Through Bill or Plan? Statitical Survey of the Role of the Executive Branch and the Legislative Branch in the Legilative Initative*, Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran (IPRC), Report Serial Number 13002, Subject Code 320.
- Mehrpour, Hossein, (2011), 2. *The Position and Jurisdiction of the Legislative Assembly in the Constitution*, Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran (IPRC), Report Serial Number 10946, Subject Code 290.

- Movasag, Anahita et al., (2004), A Summary of: Comparative Study of the Legislative Assemblies of Iran and Some Countries of the World (England, France, Germany, The United States, Africa South, Egypt and Malaysia) [Introductory and Summarize Chapters], Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran, Report Serial Number 7024, Subject Code 410.
- Natiq Noori, Hamidreza & Hosseini, Saied Hossein, (2015), American Parliamentary Diplomacy Toward Iran (1) The Approach of the Assembly of Jewish Legislators of the Congress Toward the Islamic Republic of Iran, Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran (IPRC), Report Serial Number 14343, Subject Code 260.
- Saeed, Pedram & Mohammad alipour, Farideh, (2003), Guide to Policy Making in Legislation: Survey the “Regulatory Impact Assesment” (RIA) Model, Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran (IPRC), Report Serial Number 6764, Subject Code 270.
- Sheikh alIslami, Khaled, (2018), Logic in the Theory and Practice of Law Making, Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran (IPRC), Report Serial Number 15911, Subject code 330.
- Soleimani, Abbas, (2019), “Futures Studies on Foundation of Plato, Kant and Nietzsche Philosophy: Post Futures Studies and Position of Futures Studies in Organizational and Pollitical Strutures”, *Iran Futures Studies*, Spring & Summer, Vol. 2, No. 1, p. 2753.
- Vakilian, Hassan, (2011), *Speeches in Law and Legislation* (Collection of Articles), Tehran: Islamic Parliament Research Center of Iran (IPRC).
- Vakilian, Hassan & Markaz Malmiri, Ahmad, (2016), “Legisprudence: In Quest of Enhancing the Quality of Legislation”, *Public Law Research*, Summer, Vol. 18, No. 51, p.2954.

استناد به این مقاله: سلیمانی، عباس، قاسمی، حاکم، البرزی ورکی، مسعود، گلجانی امیرخیز، ایرج، مقتدایی، عباس، (۱۴۰۳)، «دیدبانی آینده‌های تعارضی در حکمرانی تقنینی از سه منظر: قانونگذاری، قانونگذار و مجلس شورای اسلامی»، پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۱۳(۵۰)، ۱-۴۴.

Doi: 10.22054/QPSS.2023.74611.3270

Quarterly of Political Strategic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 Internatinal License